

Panel 33 : Philosophy and Religion

1. Reasoning on Belief in Rebirth in Buddhist philosophy 1420
Pharkucamu Akkaradech Sanaseng, Khanika Kamdee
2. Dhama Principles of management of Chaisri Temple, Khonkaen Province 1431
Khanika Kamdee
3. On Moral Philosophy of Immanuel Kant and Venerable SalyKantasīlo 1448
Phra Denxay VILAISAK, Khanika Kamdee
4. Symbol of Buddha image : philosophical interpretation 1459
Laksanawalee Apiwattanapanya, Puttharak Prabnok
5. Human Resource Development by Tri-sikha Doctrine: 1468
Case of Thai Monks Working in Thai Temples, The Republic of India
Khwanpracha Jansuphrom, Sukanya Aim-Im-Tham

Reasoning on Belief in Rebirth in Buddhist philosophy

การใช้เหตุผลกับความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญาเถรวาท**

Pharkucamu Akkaradech Sanaseng¹ and Khanika Kamdee²

^{1,2}Department of philosophy and Religions, Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2}Center for Research on Plurality in the Mekong River)CFRP(

^{1,2}Khon Kaen University, Thailand

¹E-mail: akkaradech8639@gmail.com

Abstract

This paper aims to investigate the reasons for belief in a cycle of birth and death, Theravada Buddhism. The qualitative research by tightening the information document Data collection And edited by descriptive analysis In order to understand Teachings of the Buddha The four Noble Truths Paticcasamuppada Mugabe's baht Tupper's eye factors Consistent with the principle of the cycle of birth and death) transmigration (Buddhist philosophy Describe and illustrate the cycle of birth and death of people and animals That is reasonable in accordance with the law of karma or not From this research found Why Buddha displayed in 4 Noble Truths Paticcasamuppada Mugabe's baht or Tupper's eye factors Is consistent with The karma) action (In Buddhism Appeared in Julakammavipagkasut mahakamma The fate of the individual If a person creates good karma in the present It is why the nation is going to be affected in Paradise worlds If a person has bad karma out. It is why the nation is going to get the perfect incarnation of all sizes

Keywords: Reason, Belief, transmigration

* วิทยานิพนธ์ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดย ดร.กรรณิกา คำดี เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการใช้เหตุผลในความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary research) ในการเก็บข้อมูล และเรียบเรียงโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) เพื่อให้เข้าใจใน หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เรื่องอริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา กับความสอดคล้องของหลักการเกี่ยวกับเวียนว่ายตายเกิด (สังสารวัฏ) ของพุทธปรัชญาเถรวาท ที่อธิบายและยกตัวอย่างการเวียนว่ายตายเกิดของบุคคลและสัตว์ ว่ามีความสมเหตุสมผลโดยสอดคล้องในเรื่องของกฎแห่งกรรมหรือไม่อย่างไร จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่า เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเอาไว้ใน อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท หรือ อิทัปปัจจยตา มีความสอดคล้องกับ เรื่องของกรรม (การกระทำ) ในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเรื่องจุฬามณี ภัทศสูตร มหากรรมวิภัทศสูตร ที่กล่าวถึงกรรมของแต่ละบุคคล หากบุคคลใดสร้างกรรมดีไว้ในชาติปัจจุบัน ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในสุคติภพ และหากบุคคลใดสร้างกรรมชั่วเอาไว้ ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในทุคติภพ

คำสำคัญ: เหตุผล, การเวียนว่ายตายเกิด, สังสารวัฏ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์อยู่คู่กับความสงสัยมาช้านาน เมื่อเกิดความสงสัยขึ้น มนุษย์จึงคิดหาคำตอบ ในการคิดหาคำตอบนั้น จำเป็นต้องใช้เหตุผลมาสนับสนุนเพื่อให้คำตอบมีความน่าเชื่อถือ หรือเป็นคำตอบที่สมเหตุสมผล แม้บางครั้งการได้มาซึ่งคำตอบที่น่าเชื่อถือนั้น ยังอาจถูกโต้แย้งด้วยการใช้เหตุผลใหม่ที่ดีกว่า และได้คำตอบใหม่ที่น่าเชื่อถือและสมเหตุสมผลกว่า เพราะในการคิดหาคำตอบด้วยการใช้เหตุผลแต่ละครั้งนั้น อาจถูกโต้แย้งเรื่อยไปจนไม่สามารถหาข้อโต้แย้งได้อีกต่อไป ความสงสัยกับการคิดหาคำตอบของมนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์รู้จักการใช้เหตุผล เพื่อพัฒนาความคิดและสมรรถภาพการไตร่ตรองโดยการใช้ปัญญาของตนอยู่เสมอ มนุษย์จึงเป็นสัตว์ที่รู้จักคิดด้วยเหตุผล รวมไปถึงการคิดค้นหลักการว่าด้วยวิธีการหรือกฎเกณฑ์ในการใช้เหตุผลอีกด้วย เรียกว่า “ตรรกศาสตร์” หรือ “ตรรกวิทยา” ซึ่งเป็นสาขาวิชาหนึ่งของปรัชญา “วิชาว่าด้วยความนึกคิดอย่างเป็นระบบ หรือวิชาว่าด้วยการตรรกตรองอย่างเป็นระบบ และเพราะการคิด การตรรกตรองอย่างเป็นระบบนี้เอง ปราชญ์ทั่วไปจึงมีความเห็นร่วมกันว่า ตรรกศาสตร์ คือ วิชาว่าด้วยกฎเกณฑ์การใช้เหตุผล” การใช้เหตุผลกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถตัดขาดจากกันได้ ทั้งนี้ ก็เพื่อแสดงถึงศักยภาพด้านความเฉลียวฉลาดของมนุษย์ ในการรู้จักคิดหาคำตอบของข้อสงสัยของตนเองที่ต่างจากเดรัจฉานทั่วไป

การใช้เหตุผลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่จะทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเกิดประโยชน์สูงสุด หากมนุษย์ไม่รู้จักที่จะใช้เหตุผลมนุษย์ก็ไม่แตกต่างกับสัตว์เดรัจฉาน เหตุผลเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รู้จัก ผิด ชอบ ชั่ว ดี แต่ในบางครั้งมนุษย์ก็ใช้เหตุผลในการทำร้ายบุคคลอื่น เพราะเหตุผลที่ใช้อาจไม่ใช่เหตุผลที่ดีและถูกต้องเสมอไป ด้วยเหตุนี้การใช้เหตุผลควรมีเกณฑ์เพื่อพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบอย่างมีสติ คิดถึงประโยชน์ทั้งของตัวเองและส่วนรวมเป็นหลักปรัชญา ช่างขวัญยืน (2543: 17) กล่าวว่า การอ้างเหตุผลคือการดึงข้อความหนึ่งออกมาจากข้อความหนึ่งโดยมีจุดประสงค์เพื่อชวนให้เชื่อหรือเพื่ออธิบายให้เข้าใจ และมีกฎเกณฑ์สำหรับตัดสินว่าดึงออกมาได้ถูกต้องหรือไม่ การอ้างเหตุผลที่ถูกต้องคือการดึงข้อความหนึ่งออกมาจากข้อความหนึ่งโดยเดินตามกฎ โดยข้อความที่เป็นตัวตั้งเรียกว่า “ข้ออ้าง” และข้อความที่เราดึงออกมาจากข้ออ้าง เรียกว่า “ข้อสรุป” หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ประโยคที่เราดึงออกมาจากประโยคอื่นเป็น “ผล” ประโยคที่เป็นแหล่งที่มาของประโยคอื่นเป็น “เหตุ” โดยจะเห็นได้จากประโยคที่เรายกขึ้นมาเพื่อตอบคำถาม “เพราะเหตุใด”

ในทางพระพุทธศาสนาเองได้ให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผล จนกระทั่งได้ชื่อว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของเหตุและผล” ที่ทำทนายให้คนมาพิสูจน์ (เอหิพัสสโก) โดยพระพุทธเจ้าสอนไม่ให้เชื่อแบบงมงายไร้หลักการ จะเห็นได้ในหัวข้อธรรมหรือในพระสูตรต่างๆ เช่น อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา ซึ่งหมายถึง การเกิดขึ้นของสิ่งทั้งหลายมีการอาศัยซึ่งกันและกันตัวอย่างเช่น สิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี สิ่งนี้เกิดสิ่งนี้จึงเกิด เป็นต้น หรือกฎแห่งกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือคำสอนย่อยๆ ที่พระอัสสชิกล่าวแก่พระสารีบุตรเมื่อครั้งพบกันครั้งแรกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นมาแต่เหตุ สิ่งนั้นก็ดับไปที่เหตุเช่นเดียวกัน”(ประยงค์ แสนวนุราณ 2545-63) หลักความเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งเป็นหลักของเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ที่เรียกว่า “กฎปฏิจจสมุปบาท” เมื่ออันนี้มี อันนี้จึงมี เมื่ออันนี้ไม่มี อันนี้ก็ไม่มี เพราะอันนี้เกิด อันนี้จึงเกิด เพราะอันนี้ดับ อันนี้จึงดับ”นี้เป็นหลักความจริงพื้นฐาน ว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดจะเกิดขึ้นมาลอย ๆ ไม่ได้ หรือในชีวิตประจำวันของเรา “ปัญหา” ที่เกิดขึ้นกับตัวเราจะเป็นปัญหาหลาย ๆ ไม่ได้ จะต้องมียุเหตุปัจจัยหลายเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมา หากเราต้องการแก้ไขปัญหาก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยในการแก้ไขหลายเหตุปัจจัย ไม่ใช่มีเพียงปัจจัยเดียวหรือมีเพียงหนทางเดียวในการแก้ไขปัญหานั้น เป็นต้น

คำว่า "เหตุปัจจัย" พุทธศาสนาถือว่า สิ่งที่ทำให้ผลเกิดขึ้นไม่ใช่เหตุอย่างเดียว ต้องมีปัจจัยต่าง ๆ ด้วยเมื่อมีปัจจัยหลายปัจจัยผลก็เกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น เราปลูกมะม่วง ต้นมะม่วงงอกงามขึ้นมาต้นมะม่วงถือว่าเป็นผลที่เกิดขึ้น

ดังนั้นต้นมะม่วงจะเกิดขึ้นเป็นต้นที่สมบูรณ์ได้ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายปัจจัยที่ก่อให้เกิดเป็นต้นมะม่วงได้ เหตุปัจจัยเหล่านั้นได้แก่ เมล็ดมะม่วง ดิน น้ำ ออกซิเจน แสงแดด อุณหภูมิที่พอเหมาะ ปุ๋ย เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้พร้อมจึงก่อให้เกิดต้นมะม่วง ตัวอย่างความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย เช่น ปัญหาการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการเรียนของนักเรียน มีเหตุปัจจัยหลายเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนอ่อน เช่น ปัจจัยจากครูผู้สอน ปัจจัยจากหลักสูตรปัจจัยจากกระบวนการเรียนการสอนปัจจัยจากการวัดผลประเมินผล ปัจจัยจากตัว ของนักเรียนเอง เป็นต้น

ดังนั้นผู้ศึกษาวิจัยจึงได้มุ่งประเด็นของการศึกษาวิจัย เพื่อให้เข้าใจในแนวความคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดให้ชัดเจนอย่างมีเหตุมีผลตามแนวทางของพุทธปรัชญาเถรวาทโดยเป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ผ่านการวิเคราะห์สังเคราะห์และนำไปใช้เผยแพร่ให้ได้ประโยชน์สูงสุดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้เหตุผลในพุทธปรัชญาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาแนวความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์การใช้เหตุผลกับความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธปรัชญาเถรวาท

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการศึกษาเรื่องความเป็นเหตุเป็นผลการเวียนว่ายตายเกิดที่มีอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาทโดยอาศัย

5.1 ด้านเอกสาร ประถมภูมิจะเน้นการศึกษาการเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนาเถรวาทจากหนังสือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหนังสือพุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก ส่วนความเป็นเหตุเป็นผลใช้หนังสือ การใช้เหตุผล : ตรรกวิทยาเชิงปฏิบัติ

5.2 ด้านเนื้อหา โดยอ้างหลักการทางพระพุทธศาสนา คืออริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา โดยนำมาวิเคราะห์ผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ จุฬกัมมวิภังคสูตร มหากรรมวิภังคสูตร และกรรม 12 ในวิสุทธิมรรค กฎแห่งกรรม ความคิดเรื่องสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิด และกรรมกับการเกิดใหม่

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ในการเก็บข้อมูล และเรียบเรียงโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) ซึ่งดำเนินตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ในหนังสือพุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก ในประเด็นเรื่อง อริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา และหนังสือพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาฯ ในประเด็นเรื่องกฎแห่งกรรม ความคิดเรื่องสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิด กรรมกับการเกิดใหม่ใน กามวจรสุคติภูมิ กามวจรทุกติภูมิภูมิและในรูปภพและอรุภพ รวมทั้งเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องอื่นๆ
2. จำแนกและตรวจสอบข้อมูล
3. วิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้
4. สรุปผลการวิจัยและนำเสนอต่อไป

ผลการวิจัย

เหตุผล คือความคิดหาบทสรุปเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างเป็นระบบ แต่ถ้าว่ามนุษย์รู้จักการใช้เหตุผลตั้งแต่เมื่อใด ไม่มีใครทราบแน่ชัด แต่ความสงสัยยังมีอยู่กับมนุษย์มาช้านาน ความสงสัยนี้เองเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์คิดที่จะหาคำตอบ อาจจะเป็นคำตอบที่เพียงพอกับสมัยนั้น ๆ แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปคำตอบที่เคยคิดว่าใช้ได้ อาจจะถูกโต้แย้งด้วยการให้เหตุผลขึ้นมาใหม่ที่ดีกว่า และอาจจะถูกโต้แย้งไปจนไม่สามารถหาข้อโต้แย้งได้อีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ ศาสตร์ต่าง ๆ จึงเกิดมาจากการคิดของมนุษย์นี้เอง อริสโตเติล ให้คำนิยามของมนุษย์ไว้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้คิดด้วยเหตุผล หรือมนุษย์เป็นสัตว์แห่งเหตุผล” วิธีการใช้เหตุผลพร้อมด้วยกฎเกณฑ์แห่งการใช้เหตุผลนี้เองที่เรียกว่า *ตรรกวิทยา* หรือ *ตรรกศาสตร์* กรีกและอินเดียได้ชื่อว่าเป็นแหล่งกำเนิดนักคิดที่สำคัญ ๆ ของโลกมากมายเช่น โสเครตีส เพลโต อริสโตเติล พระพุทธเจ้า ปดัสซลี ศาสตามหาวิระ ฯลฯ หลักคำสอนต่าง ๆ ที่เกิดจากการคิดค้นของนักปราชญ์แต่ละท่าน ทำให้มนุษย์ในสมัยปัจจุบันได้ศึกษาค้นคว้า และได้พบศาสตร์ใหม่ ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ส่วนในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นได้อธิบายความเป็นเหตุเป็นผล หรือความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยไว้ในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “หลักปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นอาการของสิ่งทั้งหลายที่สัมพันธ์กันที่อาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกันอย่างเป็นกระแส ในภาวะที่เป็นกระแสนี้ ขยายความหมายออกไปให้เห็นแง่ต่าง ๆ ได้คือ

- สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องอาศัยเป็นปัจจัยแก่กัน
- สิ่งทั้งหลายมีอยู่โดยความสัมพันธ์กัน
- สิ่งทั้งหลายมีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย
- สิ่งทั้งหลายไม่มีความคงที่อย่างเดิมแม้แต่ขณะเดียว (มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่อยู่นิ่ง)
- สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่โดยตัวของมันเอง คือ ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมัน
- สิ่งทั้งหลายไม่มีมูลการณ์ หรือต้นกำเนิดเดิมสุด แต่มีความสัมพันธ์แบบวัฏจักร หมุนวนจนไม่ทราบว่าจะ

อะไรเป็นต้นกำเนิดที่แท้จริง

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาของพระพุทธศาสนาที่เน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยมีมากมาย ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักคำสอน 2 เรื่อง คือ ปฏิจจสมุปบาท และอริยสัจ 4

ปฏิจจสมุปบาท คือ การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น เป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ การที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบกฎนี้เอง พระองค์จึงได้ชื่อว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กฎปฏิจจสมุปบาท เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กฎอิทัปปัจจยตา ซึ่งก็คือ กฎแห่งความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันนั่นเอง

กฎปฏิจจสมุปบาท คือ กฎแห่งเหตุผลที่ว่า ถ้าสิ่งนี้มี สิ่งนั้นก็มี ถ้าสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับ ปฏิจจสมุปบาทมีองค์ประกอบ 12 ประการ คือ

- 1) อวิชชา คือ ความไม่รู้จริงของชีวิต ไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ไม่รู้เท่าทันตามสภาพที่เป็นจริง
- 2) สังขาร คือ ความคิดปรุงแต่ง หรือเจตนาทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล
- 3) วิญญาณ คือ ความรับรู้ต่ออารมณ์ต่างๆ เช่น เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัส
- 4) นามรูป คือ ความมีอยู่ในรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ กายกับจิต
- 5) สฬายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ
- 6) ผัสสะ คือ การถูกต้องสัมผัส หรือการกระทบ
- 7) เวทนา คือ ความรู้สึกว่าเป็นสุข ทุกข์ หรืออุเบกขา

8) ตัณหา คือ ความทะเยอทะยานอยากหรือความต้องการในสิ่งที่อำนวยความสะดวก สุขเวทนา และความดีนรรนหลักหนี่ในสิ่งที่ก่อทุกข์เวทนา

9) อุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน

10) ภพ คือ พฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อสนองอุปาทานนั้นๆ เพื่อให้ได้มาและให้เป็นไปตามความยึดมั่นถือมั่น

11) ชาติ คือ ความเกิด ความตระหนักในตัวตน ตระหนักในพฤติกรรมของตน

12) ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะ คือ ความแก่ ความตาย ความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ และความคับแค้นใจหรือความกลัดกลุ้มใจ องค์ประกอบทั้ง 12 ประเภทนี้ พระพุทธเจ้าเรียกว่า องค์ประกอบแห่งชีวิต หรือกระบวนการของชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ทำนองปฏิภิกิริยาลูกโซ่ เป็นเหตุปัจจัยต่อกัน โยงใยเป็นวงเวียนไม่มีต้นไม่มีปลาย ไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวคือ

“เพราะมีอวิชชา จึงมี สังขาร เพราะมีสังขาร จึงมี วิญญาณ เพราะมีวิญญาณ จึงมี นามรูป เพราะมีนามรูป จึงมี สฬายตนะ เพราะมีสฬายตนะ จึงมี ผัสสะ เพราะมีผัสสะ จึงมี เวทนา เพราะมีเวทนา จึงมี ตัณหา เพราะมี ตัณหา จึงมี อุปาทาน เพราะมีอุปาทาน จึงมี ภพ เพราะมีภพ จึงมี ชาติ เพราะมีชาติ จึงมี ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะ”

องค์ประกอบของชีวิตตามกฎปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้เป็นสายเกิดเรียกว่า สมุทัยวาร ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราสามารถรู้เท่าทันกระบวนการของชีวิตและกำจัดเหตุเสียได้ ผลก็ย่อมสิ้นสุดลง ปฏิจจสมุปบาทดังกล่าวนี้เป็นสายดับเรียกว่า นิโรธวาร ซึ่งมีลำดับความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันดังนี้

จากกฎนี้ก็จะเห็นชัดว่า ทั้งสายเกิดและสายดับ ทุกสิ่งทุกอย่างหรือที่เรียกว่า สภาวะธรรม จะมีอวิชชาเป็นตัวเหตุอันดับแรก กล่าวคือ เพราะมีอวิชชา ทุกสิ่งทุกอย่างจึงมี และเพราะอวิชชาดับคือสิ้นสุดลง ทุกสิ่งทุกอย่างก็ย่อมดับลงด้วย ดังนี้

“เพราะ อวิชชา ดับ สังขาร จึงดับ เพราะ สังขาร ดับ วิญญาณ จึงดับ เพราะ วิญญาณ ดับ นามรูป จึงดับ เพราะ นามรูป ดับ สฬายตนะ จึงดับ เพราะ สฬายตนะ ดับ ผัสสะ จึงดับเพราะผัสสะ ดับ เวทนา จึงดับ เพราะ เวทนา ดับ ตัณหา จึงดับ เพราะ ตัณหา ดับ อุปาทาน จึงดับ เพราะ อุปาทาน ดับ ภพ จึงดับ เพราะ ภพ ดับ ชาติ จึงดับ เพราะ ชาติ ดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสะ จึงดับ”

จากกฎปฏิจจสมุปบาทหรือกฎอิทัปปัจจยตาที่ว่าอวิชชาเป็นตัวเหตุของทุกสิ่งทุกอย่าง อวิชชาคือความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 ดังนั้น กฎปฏิจจสมุปบาท เมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้วก็คือ อริยสัจ 4

อริยสัจ หมายถึง หลักความจริงอันประเสริฐหรือหลักความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงเป็นผู้ประเสริฐ มี 4 ประการ คือ

1) ทุกข์ หมายถึง ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือสภาพที่บีบคั้นจิตใจให้ทนได้ยาก ทุกข์เป็นสภาวะที่จะต้องกำหนดรู้

2) สมุทัย(ทุกข์สมุทัย) หมายถึง ต้นเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา 3 ประการ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา สมุทัยเป็นสภาวะที่จะต้องละหรือทำให้หมดไป

3) นิโรธ (ทุกนิโรธ)หมายถึง ความดับทุกข์ หรือสภาวะที่ปราศจากทุกข์ เป็นสภาวะที่ต้องทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง

4) มรรค (ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา) หมายถึง ทางดับทุกข์ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งสรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มรรคเป็นสภาวะที่ต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจึงจะไปสู่ความดับทุกข์ได้

อริยสัจ 4 นี้ถ้าวิเคราะห์กันในเชิงวิทยาการสมัยใหม่ก็คือ “ศาสตร์แห่งเหตุผล” เพราะอริยสัจ 4 จัดได้เป็น 2 คู่ แต่ละคู่เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน เมื่อวิเคราะห์ในทางกลับกัน จากกฎที่ว่า เมื่อมีทุกข์ ก็ต้องมี ความดับทุกข์ อริยสัจ คู่ที่สอง (นิโรธและมรรค) กลายเป็นเหตุที่นำไปสู่ผล คือ การดับอริยสัจคู่แรก (ทุกข์และสมุทัย) อันเป็นการย้อนศรอีกรอบหนึ่ง

จะเห็นชัดว่า อริยสัจ 4 เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน เป็นระบบเหตุผล คือ เมื่อมีเหตุเกิดแห่งทุกข์ (สมุทัย) ก็จะทำให้เกิดความทุกข์ (ทุกข์) ในขณะเดียวกัน หากต้องการสภาวะหมดทุกข์ (นิโรธ) ก็ต้องกำจัดเหตุเกิดแห่งทุกข์ คือตัดหน้าด้วยการปฏิบัติตามมรรค 8 (มรรค)

ด้วยความที่เป็นเหตุเป็นผลนี้ก็ยังใช้อธิบายการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลกหรือที่เรียกว่า “สังสารวัฏ” โดยความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนี้ส่งผลให้เกิด “ภพชาติ” เมื่อเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิด อย่างนี้ จิตหรือวิญญาณของสัตว์ทั้งหลายก็เหมือนกับการเดินทาง นับตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาจนกระทั่งออกมาสู่โลกภายนอก มีชีวิตจนกระทั่งสิ้นอายุไขสุดท้ายชีวิตก็จะผ่านจากภพนี้ไปสู่ภพอื่น จากภพอื่นไปสู่ภพต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ดังพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่ สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องขวางกั้น ตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯลฯ

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่อนไม้ที่บุคคลโยนขึ้นบนอากาศ บางคราวก็ลงทางโคน บางคราวก็ลงทางขวาง บางคราวก็ลงทางปลาย แม้นฉันใด สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นเครื่องขวางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ก็มี ฉะนั้นแล บางคราวก็จากโลกไปสู่ปรโลก บางคราวก็จากปรโลกมาสู่โลกนี้ ชื่อนั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนดเบื้องต้นเบื้องปลายมิได้(ส. นิตาน. 16/438/39)

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ เมื่อบุคคลท่องเที่ยวไปตลอดหนึ่งกับพึงมีโครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูกใหญ่เท่าภูเขาเวปุลละ ถ้ากองกระดูกนั้นเป็นของพิกขณมารวมกันได้ และกองกระดูกนั้นกองไว้ไม่พึงกระจัดกระจายไป ชื่อนั้นเพราะเหตุไรเพราะว่าสงสารนี้กำหนดเบื้องต้นเบื้องปลายมิได้(ส. นิตาน. 16/440/41)

จากพุทธพจน์ที่ได้ยกมาแสดงให้เห็นแนวความคิดเรื่อง สังสารวัฏและภพชาติในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี การที่บุคคลเวียนว่ายตายเกิดนี้ ไม่ใช่เฉพาะมนุษย์อย่างเดียว แต่หมายรวมไปถึงสัตว์เดรัจฉานด้วยแรงแห่งกรรมที่ได้ทำเอาไว้ในชาตินี้จะส่งผล ในการเวียนเกิดเวียนตายเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานก็ขึ้นอยู่กับกรรมหรือการกระทำที่ได้กระทำไว้ พระพุทธองค์ได้ทรงอุปมาไว้ว่า แม้แต่กองกระดูกที่เราเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏนี้หาเบื้องต้นเบื้องปลายมิได้ กองกระดูกของเราถ้าเอามารวมกันแล้วก็จะใหญ่โตเท่าภูเขาเวปุลละ(1ใน5ภูเขาของกรุงราชคฤห์)

ด้วยความที่สัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏตามกำเนิด ที่เรียกว่าคติ 5 แปลว่า “ทางดำเนินที่ไปถึง” หรือที่เกิดหลังจากตายแล้วแบ่งตามภาวะของภูมิที่ไปเกิดมี 5 อย่าง คือ เทวดา มนุษย์ นรก เปรต และเดียรัจฉาน ด้วยอำนาจแห่งการกระทำที่เป็นเหตุเป็นผลของกฎแห่งกรรม โดยแบ่งตามคุณลักษณะที่ดีหรือไม่ดีเป็นเกณฑ์กำหนด คติ 5 ก็แบบออกได้ 2 คือ สุขคติ - คติที่ดี และ ทุกคติ - คติที่ไม่ดี เมื่อบุคคลตายไปด้วยอำนาจแห่งการกระทำที่ถือว่าเป็นบุญที่ได้ทำมาจะส่งผลให้ไปเกิดใน สุขคติ คือเกิดเป็น มนุษย์ เทวดา(รวมพรหมทุกประเภท) แต่ถ้าหากทำความชั่วไว้มาก ทุกคติ คือเกิดเป็น นรก เปรต และเดียรัจฉาน เป็นที่ไปอำนาจที่ทำให้เกิดเช่นนี้พระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้ว่าเกิดจาก “กรรม” คือการกระทำที่บุคคลเมื่อตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้กระทำเอาไว้ เมื่อตายลงก็จะเป็นผลที่ทำให้ไปเกิดในสุขคติหรือทุกคติ แม้ว่าจะจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

คือ นิพพาน แต่คนส่วนมากก็ยังปรารถนาซึ่ง เทวโลก มนุษย์โลก คืออยากเกิดเป็นเทวดาแล้วก็ยังปรารถนาที่จะเกิดที่ภูมิที่ดี หรืออยากเกิดเป็นมนุษย์ก็อยาก เกิดที่ชาติตระกูลที่ดี มีผิวพรรณวรรณะงดงาม ร่ำรวยเงินทอง ฯ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยบุญที่ทำเอาไว้ในชาติก่อนหน้า ตามในเวลาที่พระพุทธองค์ได้กล่าวเอาไว้ใน จูฬกัมมวิภังคสูตร มหากรรมวิภังคสูตร และกรรม 12 ในวิสุทธิมรรค

ในจูฬกัมมวิภังคสูตร สุภมาณพ โตไทยบุตร ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี โดยได้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เหตุใด มนุษย์ที่เกิดมาจึงแตกต่างกันไป คือ มีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรครมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีศักดิ์น้อย มีศักดิ์มาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง มีปัญญาทราม มีปัญญามาก ดังนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้แตกต่างกันไป สุภมาณพ โตไทยบุตร ข้าพระองค์ไม่อาจเข้าใจความโดยย่อ นั้นได้ ขอพระองค์ได้โปรดอธิบาย ให้ข้าพระองค์ได้เข้าใจในรายละเอียดด้วยเถิด พระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายในรายละเอียดดังนี้

ผู้ใดฆ่าสัตว์	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีอายุสั้น
ผู้ใดไม่ฆ่าสัตว์	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีอายุยืน
ผู้ใดเบียดเบียนสัตว์	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีโรครมาก
ผู้ใดไม่เบียดเบียนสัตว์	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีโรคน้อย
ผู้ใดมักโกรธ	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีผิวพรรณทราม
ผู้ใดไม่โกรธ	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมาเป็นคนนำเลื่อมใส(มีผิวงาม)
ผู้ใดมักกริยา	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีศักดิ์น้อย
ผู้ใดไม่มักกริยา	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีศักดิ์มาก
ผู้ใดไม่ทำบุญให้ทาน	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีโภคะ(โภคทรัพย์)น้อย
ผู้ใดทำบุญให้ทาน	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีโภคะ(โภคทรัพย์)มาก
ผู้ใดไม่สุภาพอ่อนน้อม	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมาในสกุลต่ำ
ผู้ใดสุภาพอ่อนน้อม	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมาในสกุลสูง
ผู้ใดไม่แสวงธรรมจากพระ	เมื่อตายแล้วจะตกนรก หรือเกิดมามีปัญญาน้อย
ผู้ใดแสวงธรรมจากพระ	เมื่อตายแล้วได้ขึ้นสวรรค์ หรือเกิดมามีปัญญามาก(จูฬกัมมวิภังคสูตร

14/579/596)การปฏิบัติตนในชาตินี้เป็นอย่างไร ก็ย่อมนำไปสู่ผลของการเกิดในชาติต่อไปอย่างนั้น จากจูฬกัมมวิภังคสูตร จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ได้บอกถึงเหตุของการที่คนเราจะเกิดเป็นอย่างไร ผลก็คือตายแล้วเกิดใด ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเกิดมาอย่างไรดังคำกล่าวที่ว่า “อยากรวยให้ ให้ทาน อยากงามให้รักษาศีล ยากมีปัญญาให้เจริญภาวนา”

จากข้อความใน มหากรรมวิภังคสูตร ที่ว่า เมื่อบุคคลตายแล้วไม่ได้เกิดเป็นมนุษย์สิ่งที่กล่าวมาขั้นต้นก็จะไม่เกิดขึ้น หากเหตุของการกระทำที่ทำไว้นั้นจะส่งผลไปสู่ภูมิที่เกิดแทน คือ กุศลกรรม ที่ทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ก็จะส่งผลให้ไปเกิดใน สุคติ เช่น สวรรค์ อกุศล ก็ทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ก็จะส่งผลให้ไปเกิดในทุคติ เช่น นรก อย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยมีใจความโดยสรุปว่า

1. บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำความชั่วหรือประกอบด้วยอกุศลไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในทุคติ เช่น นรก

2. บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์
3. บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลกรรมไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์
4. บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลกรรมไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในทุคติ เช่น นรก (มหากรรมวิภังคสูตร ม. อปริ. 14/603)

จากข้อความในพระสูตรนี้ก็จะเห็นมองแบบผิวเผินจะเห็นถึงความสมเหตุสมผลและความไม่สมเหตุสมผลอยู่ในข้อที่ 1,3 ดูสมเหตุสมผลดีแล้ว แต่ข้อที่ 2,4 ยังดูเหมือนว่าไม่สมเหตุสมผลเท่าไรนัก ในข้อที่ 2 “บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์” และข้อที่ 4 “บุคคลบางคนยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้กระทำกุศลกรรมไว้มาก ครั้นเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปเกิดในทุคติ เช่น นรก” พระพุทธองค์ให้เหตุผลว่าการที่บุคคลจะไปเกิด ใน สุกคติหรือทุคติ จอกจากขึ้นอยู่กับผลบุญแล้วยังขึ้นอยู่กับ “สภาวะจิตก่อนที่จะตาย” กล่าวคือ เมื่อก่อนสิ้นลมหายใจจิตของบุคคลคิดถึงเรื่องใดก่อนตาย ถ้าเป็นกุศลก็ไปเกิดในสุคติ ถ้าเป็นอกุศลก็ไปเกิดในทุคติ แต่ถ้าว่าเมื่อหมดกรรมที่ได้รับหลังจากสิ้นขณะจิตแล้ว ก็จะไปเสวยผลกรรมที่ทำไว้ดั้งเดิม ตามในที่อธิบายไว้ในคำภีร์วิสุทธิมรรคและคำภีร์ธรรมวิภาคปริเฉทที่ 2 เรื่องของกรรม 12 คือ

1. กรรมให้ผลตามคราว 4 ชนิด

1. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพนี้ (ในชาตินี้)
2. อุปัชฌายเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติหน้าถัดจากชาตินี้
3. อปราปรียเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติต่อ ๆ ไปถัดจากชาติหน้า
4. อโหสิกรรม กรรมที่ให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว

2. กรรมให้ผลตามลำดับ 4 ชนิด

1. ครุกรรม กรรมหนัก
2. พหุกรรม กรรมที่ทำไว้มาก
3. อาสันนกรรม กรรมใกล้ดับจิตหรือกรรมใกล้ตาย
4. กตัตตาวาปนกรรม กรรมสักว่าทำ

3. กรรมให้ผลตามกิจ

1. ชนกกรรม กรรมนำไปเกิด
2. อุปฆาตกรรม กรรมสนับสนุนชนกกรรม
3. อุปปีฬกกรรม กรรมปีบคั้น
4. อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน

อภิปรายผล

ดังนั้นบุคคลที่ตายไปแล้วจะไปเกิดในภพภูมิใดก็ตามก็ย่อมขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำในครั้งที่มีชีวิตอยู่และ ผลของกรรมที่กระทำนั้นไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ยังคงติดตามไปเหมือนเงาตาม จากความเป็นเหตุเป็นผลของหลักกรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ในเรื่องอริยสัจ 4 ปฏิจจสมุปบาท จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลักการเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ปรากฏในจุฬามณีวิภังคสูตร มหากรรมวิภังคสูตร ตามที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วนั้นการเวียนว่ายตายเกิดของบุคคลหรือสัตว์ที่เกิดในสังสารวัฏนั้น เป็นไปตามอำนาจแห่งกรรมและดำเนินไปตามหลักเหตุและผลด้วย

เหตุผลที่กล่าวมานั้นก็คือการกระทำ(กรรม)ของแต่ละบุคคล หากบุคคลใดสร้างกรรมดีไว้ในชาติปัจจุบัน ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในสุคติภพ และหากบุคคลใดสร้างกรรมชั่วเอาไว้ ก็จะเป็นเหตุให้ในชาติต่อไปได้รับผลคือเกิดในทุคติภพ แต่ถ้าบุคคลไม่มีความเชื่อเรื่องของภพชาติ การเวียนว่ายตายเกิดแล้ว ก็จะส่งผลให้ความเชื่อเรื่องของกรรมที่ให้ผลข้ามภพชาติ กรรมตามที่เกิด จะไม่มีความหมายทันที ซึ่งความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดนี้ไม่สอดคล้องกับความเชื่อของศาสนาคริสต์และอิสลาม ที่มีความเชื่อแบบเทวนิยมคือเชื่อในพระเจ้าว่าเป็นผู้สร้างและผู้ทำลาย และความเชื่อเรื่องชาติก่อนหน้า ชาติต่อไปไม่มี เมื่อตายแล้วทำความชั่วก็ถูกจองจำอยู่กับชาตานหรือตกนรก แต่ถ้าทำความดีก็จะได้ไปอยู่ในอาณาจักรของพระเจ้าหรืออยู่กับพระเจ้า ถ้าเป็นในฝ่ายนักปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ที่ไม่ได้เห็นด้วยกับเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดภพชาติก็มีหลายท่านเช่น คือ ฟรีดริค นิตเชอิมมานูเอล คานต์ และนักปรัชญากลุ่มเหตุผลนิยมส่วนมากไม่มีความเชื่อเรื่องภพชาติ เนื่องจากเป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ เป็นเพียงความเชื่อในทางอุดมคติเท่านั้น จึงไม่เป็นเหตุผลเพียงพอที่จะทำให้ นักปรัชญาตะวันตกสนับสนุนแนวความคิดนี้

ในบทความของอริสโตเติลเรื่อง เมโน โสกราตีส ได้พูดคุยกับเมโนและคนรับใช้ของเมโน ได้ข้อสรุปว่ามนุษย์สามารถมีความรู้ก่อนที่จะมีประสบการณ์ ความรู้บางอย่างติดตัวมาแต่กำเนิดโดยไม่ต้องเรียนรู้มาก่อนก็สามารถมีความรู้นั้นได้ เช่น ความรู้ในคณิตศาสตร์ แต่ความรู้ดังกล่าวโสกราตีสไม่ได้อธิบายว่าเป็นความรู้จากชาติก่อนหน้า

หากเป็นปรัชญาทางฝั่งตะวันออกหลักการเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของพระพุทธเจ้าก็สอดคล้องกับหลักการของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและเต๋าที่มีความเชื่อว่า ถ้าหากยังไม่ถึงจุดสูงสุดของศาสนาแล้วบุคคลก็จะยังคงเวียนว่ายตายเกิดต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะถึงจุดหมายสูงสุดของศาสนานั้นๆ ถ้าเป็นศาสนาพุทธจุดหมายสูงสุดคือนิพาน(ไม่เวียนเกิดเวียนตายอีก) ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จุดหมายสูงสุดก็กลับไปอยู่กับพระเจ้าตาย(กลับไปเป็นส่วนหนึ่งของพรหม) ศาสนาเต๋า จุดหมายสูงสุดคือ การจากโลกนี้ไปสู่โลกวิญญูณอันเป็นนิรันดร์ที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เซียน” การที่จะเขาถึงสุขนิรันดร์นั้นก็ต้องเขาถึง “เต๋า” ถ้าหากยังไม่ถึงเต๋าก็ยังคงเวียนว่ายในวัฏสงสารเกิดตายต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปอบรมให้ความรู้ความเข้าใจแก่พระสงฆ์เพื่อนำเผยแผ่ได้อย่างถูกต้อง
2. ควรนำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปเผยแผ่ในสถานศึกษาและสาธารณะ
3. ควรจัดทำสื่อเผยแผ่ให้เหมาะสมและทันสมัย

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2524). **การใช้เหตุผล**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ป๋วย แสงฉาย. (2510). **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี.
- พระธรรมปิฎก. (2545). **นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์สวย.
- พระธรรมปิฎก. (2542). **วิธีคิดตามพุทธธรรม**. กรุงเทพฯ : สยาม.
- พระปราโมทย์ ปาโมชฺโช. (2550). **อริยสัจ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เม็ดทราย.
- ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2538). **การใช้เหตุผล : ตรรกวิทยาเชิงปฏิบัติ**.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนทิพย์ กุญชร ณ ออยุธยา. (2555). **ทรัพย์แท้ของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สาธิตกิจ.
- วศิน อินทสระ. (2548). **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : ธรรมดา.
- ศ.ดร. ประยงค์ แสนบุราณ. (2545). **ปรัชญาอินเดีย**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขต
อีสาน จังหวัดขอนแก่น.
- ศ.ดร. วิทย์วิศทเวทย์. (2543). **ปรัชญาทั่วไป**. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ. (2549). **ตรรกศาสตร์เบื้องต้น**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2529). **ส่วนปรมัตถปฏิบัติ และ ส่วนสังสารวัฏ**
[หลักสูตรนักธรรมและโรรมศึกษาชั้นเอก]. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รังสี. (2543). **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

งานวิทยานิพนธ์

- พระมหาบุญไทย ดั่งวงค์. (2540). **การใช้เหตุผลทางตรรกะในพระไตรปิฎก**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระมหาพิเชษฐ์ ธีลวิโส. (2534). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มี
ผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- เมธา คงสนธิ. (2542). **สังสารวัฏ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- รัตนติกร วิชัยดิษฐ์. (2550). **แนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดและในพระไตรปิฎกและวรรณกรรม
เรื่องพระมาลัย**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Dhama Principles of management of Chaisri Temple, Khonkaen Province

หลักธรรมในการบริหารจัดการวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น

Khanika Kamdee

Department of philosophy and Religions, Faculty of Humanities and Social Sciences
Center for Research on Plurality in the Mekong River (CFRP)

^{1,2}Khon Kaen University, Thailand

E-mail: khanka@kku.ac.th

Abstract

This research is for the study of the Dhama Principles of management of Chaisri Temple, Khonkaen Province. This qualitative study is studying by the data document research and in-depth interviews. 3 monks 6 tourists 6 community people are interviewed, in total of 15 people to be interviewed. Ethnography description is also included. The result found that the Chaisri temple use 3 principles for management; 1. the Dhama principle for themselves are the basis of success, the base of sympathy, the virtues for a good household life, the five precepts, the auprim award, the virtues of the king, main tolerance refinemen and the highest blessing; 2. the Dhama priciple for others are the principle of holy abiding, the state of conciliation for unity, the main context for the new requirements and quality of a good man, and 3. the Dhama principle for social and environment is the four noble truths.

Keywords: principles in the management, Temple

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมในการบริหารจัดการวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งออกเป็นสัมภาษณ์พระภิกษุ 3 รูป นักท่องเที่ยวจำนวน 6 คน คนในชุมชน 6 คน รวมทั้งหมด 15คน และศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic research) ผลการวิจัยพบว่าวัดไชยศรีใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการวัด 3 ประการคือ 1. หลักธรรมต่อตนเอง ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักทิวรรุ้อม มีกัตถสังวัตตนิกรรม 4 หลักกัลยาณมิตร หลักฆราวาสธรรม 4 หลักศีล 5 หลักอุปัฏฐาก หลักทศพิธราชธรรม หลักขันติโสรัจจะ หลักมงคลชีวิต 38 ประการ 2. หลักธรรมต่อผู้อื่น ได้แก่หลักพรหมวิหาร 4 หลักสาราณียธรรม หลักอภิธานิยธรรม หลักสัปปริสธรรม 7 3.หลักธรรมต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมได้แก่ หลักอริยสัจ 4

คำสำคัญ: หลักธรรมในการบริหารจัดการ, วัด

บทนำ

วัดไชยศรี เป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่ที่หมู่ 8 บ้านสาวะถี อ.เมือง จ.ขอนแก่น ซึ่งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่น ประมาณ 21 กิโลเมตรมีโบสถ์ (ชาวอีสานเรียกสิม) ที่เก่าแก่มาก อายุกว่าร้อยปีเศษ "สิมวัดไชยศรี" สร้างในสมัย หลวงปู่อ่อนสา เจ้าอาวาสรูปแรก ประมาณปี พ.ศ. 2443 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ปี พ.ศ. 2460 เป็นการ รวมศรัทธาสร้างของพระและชาวบ้าน หลวงปู่อ่อนสา เป็นผู้ที่กำหนดออกแบบควบคุมการก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่ เพราะท่านมีฝีมือด้านช่างเป็นอย่างดี อีกทั้งจะต้องให้ถูกต้องตามพระวินัยกำหนด ส่วนผู้แต่มีอุปชื่อ นายช่างทอง ทิพย์ชา มาจากอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม และคณะช่างแต่มีอีกหลายคน เช่น ช่างเคน นามตะความโดด เด่นอยู่ที่อุปแต่มีของสิมวัดไชยศรีที่มีลักษณะการเขียนภาพ "อุปแต่มี" วัดไชยศรี มีลักษณะพิเศษ คือการเขียนภาพ เต็มผนังไม่เหลือที่ว่าง ภาพคนมีทั้งขนาดใหญ่และเล็กมีร่างกายไม่สมสัดส่วน ท่าทางดูเป็นธรรมชาติมากกว่านางภู ลักษณ์ ตัวภาพต่างๆ แสดงท่าทางเคลื่อนไหวโลดโผน มีการจัดองค์ประกอบอย่างเหมาะสมลงตัวดูสวยงามแปลกตา ซึ่งแปลกไปจากอุปแต่มีแห่งอื่น ๆ ทั้งยังมีการบรรจุภาพลงในส่วนต่าง ๆ ของอาคารได้อย่างเหมาะสมและมีชีวิตชีวา อย่างยิ่งอุปแต่มีหรือภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีทั้งด้านนอกและด้านใน โดยส่วนมากเป็นเรื่องสั้นๆ ซึ่งเป็นที่นิยมของ คนในท้องถิ่นอย่างมากในสมัยนั้น โดยอุปแต่มีเล่าเรื่องนรกเจ็ดขุมเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้า (ชาดก) และใน เนื้อเรื่องยังมีคติธรรมคำสอนแทรกไว้ด้วยอุปแต่มีที่วัดไชยศรีจึงไม่ใช่ศิลปะที่สื่อเฉพาะความงามเพียงภายนอก เท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อนำธรรมะและคำสอนฮิตคองอันดีงามให้แทรกซึมแต่มีแต่งวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนให้เกิด ความงามในจิตใจได้อย่างน่าอัศจรรย์ ให้มีรากแก้วแห่งคุณธรรม เสริมรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนให้เข้มแข็ง ยิ่งขึ้นสิ่งที่ใช้แต่มีอุปแต่มีสี่พันวรรณะสี่เย็น คือ สีคราม ฟ้า ขาว เหลือง เป็นส่วนใหญ่ มองสบายตาเน้นสัดส่วนในการ เขียนภาพที่เกี่ยวข้อง กับอารมณ์ของภาพดูสนุกสนานตัวละครออกท่าทางโลดโผนจากความโดดเด่นของวัดไชยศรี จึงมีนักท่องเที่ยวมาชมวัดอยู่ตลอดเวลา จนเป็นที่รู้จักทั่วประเทศไทย

พระครูบุญชยากรเจ้าอาวาสวัด เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถได้นำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการวัด จนได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาประเภทส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมมรดกไทย ทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันวิสาขบูชา ประจำปี 2552 ได้รับรางวัลพระราชทานเสมาธรรมจักรจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2552 ซึ่งรางวัลพระราชทานเสมา ธรรมจักร เป็นรางวัลเกียรติยศที่มอบให้แก่บุคคล หรือหน่วยงานที่ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา บุคคลหรือองค์กรที่ได้รับรางวัลนี้จะมีสิทธิ์ได้รับเพียงครั้งเดียว เพราะถือว่าเป็นรางวัลทรงเกียรติสูงสุดในชีวิต นอกจากนี้ พระครูบุญชยากร ยังได้รับการถวายโล่เกียรติคุณ "ความดีที่ขอนแก่น" ตาม โครงการ "เพื่อพ่อขอ ทำดีได้ร่มพระบารมี 84 พรรษา" โดย เทศบาลนครขอนแก่น ในปี 2554 ซึ่งเป็นปีมหามงคลของชาวไทย ใน วโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระชนมายุ 84 พรรษาในปีพุทธศักราช 2554 คณะกรรมการ อำนวยการอนุรักษ์มรดกไทย ได้พิจารณาขอยกให้พระครูบุญชยากร เป็นผู้อนุรักษ์มรดกไทยดีเด่น ประจำปี พุทธศักราช 2554 และได้กราบบังคมทูลพระครูบุญชยากร เข้าเฝ้าฯ และรับพระราชทานเข็มเกียรติคุณวัน อนุรักษ์มรดกไทย จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะ ศึกษาหลักธรรมในการบริหารจัดการวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการ บริหารจัดการแก่วัดและชุมชนอื่นเพื่อเพิ่มคุณภาพในการบริหารวัดเพราะหลักธรรมเป็นสาระสำคัญที่จำเป็นสำหรับ ชีวิตของทุกคน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัวสังคมและมนุษยชาติ

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

เพื่อศึกษาหลักธรรมในการบริหารจัดการวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.ทราบหลักธรรมในการบริหารจัดการวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น
- 2.วัดและชุมชนอื่นสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยและข้อเสนอแนะไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาต่างๆในจังหวัดขอนแก่นและในภาคอีสาน

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษานี้มีผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive sampling) ทำการศึกษาเฉพาะกรณี (casestudy) เป็นการศึกษากับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key information) ที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดขอนแก่นโดยเลือกพื้นที่ศึกษาวัดไชยศรี

1. ขอบเขตด้านประชากรที่ทำการศึกษาวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจาก
 - 1.1 พระภิกษุ จำนวน 3รูป
 - 1.2 นักท่องเที่ยว จำนวน 6 คน
 - 1.3 ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชน จำนวน 6 คน
- 2.ขอบเขตด้านเวลาระยะเวลาในการวิจัยคือช่วงเดือน มกราคม 2559 ถึงเดือน สิงหาคม 2559
- 3.ขอบเขตด้านการศึกษา ศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น

นิยามศัพท์เฉพาะ

- 1.วัด หมายถึง สถานที่ทางพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย พระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ สลุป พระพุทธรูป รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย
- 2.การบริหารจัดการ หมายถึง ระบบที่ประกอบไปด้วยกระบวนการในการนำทรัพยากรทางการบริหารทั้งทางวัตถุและคนมาดำเนินการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 3.หลักธรรมเป็นหลักแห่งความจริงความดีงามความถูกต้องที่ให้พลังในการดำเนินชีวิตและเป็นเป้าหมายร่วมในการกระทำทุกอย่างของคนแบ่งออกเป็น 3ประเภท คือหลักธรรมต่อตนเอง หลักธรรมต่อผู้อื่น และหลักธรรมต่อสังคมหรือสิ่งแวดล้อม จุดมุ่งหมายของการมีหลักธรรมเพื่อการพัฒนาทั้ง 4 มิติ คือ กาย จิต สังคม และปัญญาอย่างบูรณาการ และเพื่อสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่า

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับแสวงหารวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูล เนื้อหา โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่างคือ พระภิกษุ นักท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในชุมชน ประกอบการศึกษาวิจัยการวิจัยทางเอกสาร (documentary research) และเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic research) โดยมีวิธีการคือ

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยทำการสังเกตทั้งวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวก วัดซึ่งถูกจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยทำการสัมภาษณ์ภิกษุของวัดที่ได้ลงพื้นที่ศึกษารวมถึงสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เข้ามา มีส่วนได้ส่วนเสียกับวัด สัมภาษณ์นักท่องเที่ยว ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ แบบสัมภาษณ์

จากนั้นรวบรวมและประมวลผลข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ตามขั้นตอนกระบวนการและวัตถุประสงค์ การวิจัยที่กำหนดไว้ โดยนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นคือสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก มาพิจารณาร่วมกับข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารและกำหนดบทบาทผู้วิจัย

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์พบหลักธรรมที่ใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการวัดไชยศรีซึ่งสามารถแบ่งเป็น 3 ระดับดังนี้
1.หลักธรรมต่อตนเอง ได้แก่ หลักธรรมคำสอนที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อตนเอง เพื่อความดีงาม และคุณค่าแห่งชีวิต เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข จากการสัมภาษณ์พระครูบุญชยากรและคนในชุมชนพบหลักธรรมที่ใช้ดังต่อไปนี้

1.1หลักอิทธิบาท4 หมายถึง ข้อปฏิบัติให้ถึงความสำเร็จ มี 4 ประการ คือ

1.1.1 ฉันทะ ทุกคนมีความพอใจในงานที่ทำในวัดมีความรักความผูกพันกับวัด โดยเฉพาะพระครูบุญชยากรเพราะในสมัยที่ท่านเป็นเด็กท่านอาศัยอยู่บ้านสาวตี่ ท่านได้รู้จักสนิทสนมกับพระในวัด พ่อแม่ท่านได้ปลุกฝังจิตสำนึกรักวัดเมื่อมาบวชท่านจึงอยากพัฒนาวัดด้วยความพอใจที่จะพัฒนาวัด

1.1.2 วิริยะ กรรมการวัดทุกคนมีความเพียรพยายามทำงานให้สำเร็จ ไม่ย่อท้อต่อการทำงานพระครูบุญชยากรท่านกล่าวว่าการร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชาวบ้าน อยู่กับชาวบ้านตอนลำบากจะทำให้ชาวบ้านประทับใจ ในช่วงที่ลำบากที่สุดคือช่วงที่เราไม่ควรถังกันต้องมีความเพียรพยายาม

1.1.3 จิตตะ ความเอาใจใส่ในการทำงาน ทุกคนในชุมชนมีการเอาใจใส่งาน โดยเฉพาะพระครูบุญชยากรตั้งใจทำงานอย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะในตอนฟื้นฟูเรื่องวัฒนธรรมท่านก็ต้องไปหาผู้เฒ่าในหมู่บ้านเพื่อศึกษาข้อมูล ท่านค้นพบว่าข้อดีของผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านสาวตี่คือรู้จักหมดทุกอย่าง มีประสบการณ์มาก เช่น การจัดงานบุญพระเวศ(เวสสันดร)ทำมาเป็นเวลากว่า 70-80 ปี จนมีความชำนาญมากถ้าให้ดอกเตอร์กับผู้เฒ่าผู้แก่คงจะได้ปริญญาจำนวน10 ใบแล้ว

1.1.4 วิมังสา มีความคิดรอบคอบ ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองงานที่ทำว่ามีข้อบกพร่องอะไรที่ควรแก้ไขหรือควรเพิ่มเติมอะไรซึ่งจะทำให้งานนั้นดีขึ้น มีการทำตนให้เป็นอย่าง โดยการสร้างสิ่งจูงใจ และการตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์พระครูบุญชยากรกล่าวที่ต้องเป็นพี่เลี้ยงให้กับผู้เฒ่าผู้แก่และเยาวชนว่าจะต้องทำอะไรบ้าง ต้องรู้ว่า จังหวะไหนจะปล่อยให้เขาทำเอง จังหวะไหนควรที่จะชี้แนะ

1.2 หลักสังคหวัตถุ 4 คือ มีเครื่องสังเคราะห์ซึ่งกันและกัน ซึ่งประกอบด้วย

1.2.1 ทาน คือ พระครูบุญชยากรให้ปันสิ่งของ มีการผูกใจคนโดยอาศัยการให้เป็นหลักพื้นฐาน การให้เป็นการแสดงออกถึงไมตรีจิตของผู้ให้ที่ผู้รับพอใจ ท่านสนันสนุนช่วยเหลือทั้งผู้ใหญ่และเยาวชน เช่น ช่วยบริจาคปัจจัยสนันสนุนทีมฟุตบอลชื่อสีโหจำนวน 5,000 บาท สนันสนุนค่าใช้จ่ายน่านักเรียนไปศึกษาคุณงานที่อำเภอปาย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น

1.2.2 ปิยวาจา คือ พระครูบุญชยากรใช้ถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน น่าฟัง ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งที่จะช่วยครองใจคนด้วยไมตรีจิต ท่านต้องคอยเป็นที่เลี้ยงให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ว่าจะต้องทำอะไร ท่านรู้จังหวะว่าจะปลอบใจ ให้กำลังใจท่านแล้วว่าตอนนั้นเวลามีพวกนักศึกษาปริญญาโทมาสัมภาษณ์ ผู้เฒ่าเพิ่นย่านสัน (คนแก่กลัว) อาตมาเลยบอกไปว่า สีไปย่านเฮ็ดหยังไผสีไปฮู้สำเจ้าเจ้านิระดับดอกเตอร์(จะไปแล้วทำไมไม่มีใครที่รู้ดีไปกว่าเราหรือ) ต้องให้กำลังใจคนแก่

1.2.3 อตถจริยา คือ พระครูบุญชยากรประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นคนไม่ดูตาย รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมท่านได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดไชยศรีซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น ความเป็นมาของท้องถิ่น การดำรงชีพ การทำมาหากิน วัตถุสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ของคนในชุมชนซึ่งมีใช้สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ตลอดจนรักษาวัฒนธรรมประเพณีอีสาน จนได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาประเภทส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมมรดกไทยทางพระพุทธศาสนา เนื่องในวันวิสาขบูชา ประจำปี 2552 เข้ารับรางวัลพระราชทานเสาเสมาธรรมจักรจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2552 พระครูบุญชยากรกล่าวว่ามาวัดนี้ตั้งแต่วัดนี้มีเงินน้อยอยู่องค์เดียวมีกุฏิมูลค่า 670 บาทเป็นบ้านเขา (ชาวบ้าน) ที่เกิดฟ้าผ่าเขาเลยเอามาถวาย เวลานั้นฉันข้าว น้ำก็หยดลงมาจากหลังคา สังกะสีรั่วทุกแผ่นเหมือนในหนังโฆษณากระเบื้อง อาตมาก็ได้เลื่อนหนีน้ำถึงเราทำอะไรให้กับหมู่บ้านไม่ได้มากแต่ก็ขอให้ได้ทำเพื่อหมู่บ้านบ้าง เพราะอย่างน้อยๆเราก็จะได้มีความภาคภูมิใจว่านี่คือหมู่บ้านของเราคือตัวตนของเราถึงมันจะได้ 2-3 เปอร์เซ็นต์ แต่เราก็มีสิทธิ์เลือกว่าจะทำอะไรให้กับหมู่บ้านให้เยอะกว่านี้ดีกว่านี้

1.2.4 สมานัตตตา คือ ถึงแม้ว่าท่านเป็นพระที่มีชื่อเสียงพระครูบุญชยากรเป็นผู้มีความสม่ำเสมอวางตนเหมาะสมไม่ถือตัว นอบน้อมต่อผู้ที่มาสนทนาธรรมและคนทั่วไป

1.3 หลักปฏิญญธัมมิกตถสังวัตตนิกรธรรม 4 คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันได้แก่

1.3.1 อุฏฐานสัมปทา มีความถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี พระครูบุญชยากรท่านทำให้ชุมชนเข้าใจเรื่องของตนเองโดยเริ่มการฟื้นฟู วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาชุมชน หลังจากที่มีความเข้าใจในเรื่องของตนเองและได้ทราบเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัดไชยศรีแล้วเริ่มมีการบริหารจัดการหาแนวทางเพื่อฟื้นฟูสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การบูรณะโบสถ์(สีม) หมอลำ ประเพณีเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่ถูกกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์

1.3.2 อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานของตนที่ได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อม นำวัฒนธรรมมาสืบทอดให้เกิดความภาคภูมิใจ พระครูบุญชยากรกล่าวว่า การทำอะไรที่ภูมิใจมันไม่มีเงินสักบาทเขาก็อยากทำชุมชนท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน จนได้นำภาพตัวละคร ชื่อตัวละคร จากวรรณกรรมท้องถิ่นของตนมาวาดภาพในสถานที่ต่างๆแม้แต่ป้ายโรงเรียน ห้องน้ำ ถังน้ำ ก้วาตรูป ใช้ชื่อตัวละครในวรรณกรรม

พื้นบ้าน นำมาตั้งเป็นชื่อทีมฟุตบอล หรือ ทำป้ายหน้าหมู่บ้านเป็นตัวสีโทซึ่งเป็นตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องสังข์สินไชย ที่เป็นเรื่องหนึ่งในสุปแต่มีที่โบสถ์

1.3.3 กัลยาณมิตรตา คบคนดีเป็นมิตรคือ พระครูบุญชยากรท่านรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนา เลือกรรณการวัด

1.3.4 สมชีวิตา พระครูบุญชยากรมีความเป็นอยู่เหมาะสม คือบริเวณวัดจะมีความสะอาดเรียบง่าย ประหยัด ตัวอาคารใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชน เช่น ไม้ไผ่ หญ้า เป็นต้น

1.4 กัลยาณมิตร

“พระครูบุญชยากรมีคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการคือ

1.นารัก ท่านมีความอ่อนน้อม เป็นกันเอง มุ่งมั่น ยินดีต้อนรับทุกคน
2.นำเคารพจากการสัมภาษณ์คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวพบว่า ทุกคนเคารพและศรัทธาพระครูบุญชยากรมาก เนื่องจากท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

3.นำเทิดทูนคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวทุกคนเทิดทูนพระครูบุญชยากร ยกย่องให้เป็นผู้นำ
4.ฉลาดพูดตั้งเช่นคำสอนท่านที่ว่าในปัจจุบันเป็นสมัยวัตถุนิยมทำให้คนสนใจคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ทั้งๆที่จิตใจดีเป็นสิ่งที่จะต้องมาก่อนและยึดมั่นกับความดีบุคคลที่ถูกเรียกว่าคนจนอาจจะมีความสุขกว่ามหาเศรษฐีก็ได้ในมิติของจิตใจหากเพียงแต่จะต้องพึงพอใจในการดำเนินชีวิตตนเอง

5.อดทนต่อถ้อยคำ

6.แกล้งเรื่องที่ลึกลับได้ จากการสัมภาษณ์พระครูบุญชยากรท่านสามารถอธิบายหลักธรรม และความรู้รอบตัวต่างๆได้อย่างลึกซึ้ง เช่น เรื่องศิลปวัฒนธรรม เรื่องหมอลำในอดีต เป็นต้น

7.ไม่ชักนำไปในสิ่งที่เสื่อมเสีย

1.5 **ขรราวาสธรรม**4 ข้อ ถึงแม้พระครูบุญชยากรท่านจะเป็นบรรพชิต ท่านก็มีคุณลักษณะที่ดีของฆราวาสซึ่งได้แก่

1.5.1 สัจจะ คือทำอะไรทำจริงๆทุ่มเทใจลงไปเลยมีความเด็ดเดี่ยวเชื่อมั่นในตนเอง

1.5.2 ทมะ หมายถึง การชนะใจตัวเองการพัฒนาตนซึ่งมีความหมาย 2 นัยยะ คือ

1. ฝึกฝีมือตนเองให้มีความรู้และมีความสามารถ คนที่มีความรู้แต่ไม่มีความสามารถก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ ความรู้จึงต้องคู่กับความสามารถนั่นก็คือการมีศิลปะที่จะนำความรู้ไปใช้ผู้ที่ทำได้ อย่างนั้นต้องเป็นคนช่างสังเกต คนที่ช่างสังเกตจะเป็นคนใจละเอียดช่างสังเกตในที่นี้คือสังเกตข้อดีของผู้อื่นหรือคอยจับถูกของผู้อื่นไม่ใช่จับผิดของผู้อื่น

2.ต้องสามารถหยุดตัวเองได้คือชนะใจตัวเองไม่ให้ไปทำในเรื่องเสียหายไม่ทำความชั่วไม่ถลำไปในทางที่เสื่อมนั่นคือต้องรักษาศีล5 ได้และไม่ยุ่งกับอบายมุข

1.5.3 ชั้นดี คือความอดทน มีอยู่ 4 ระดับ

ระดับที่ 1 อดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศ หนักเอาเบาสู้อยู่ไม่ท้อถอย

ระดับที่ 2 อดทนต่อทุกขเวทนา เมื่อเจ็บป่วยร่างกายท่านให้หมอรักษา แต่ใจท่านรักษาด้วยการฝึกสมาธิ

ระดับที่ 3 อดทนต่อการเจ็บใจอดทนต่อความกระทบกระทั่งการอยู่กับคนหม่อมมากย่อมเกิดปัญหาดังนั้นท่านจึงระวัง ไม่พูดเรื่องที่ไม่ควรพูด

ระดับที่ 4 อุดหนุนต่อสิ่งที่ยาวนาน ความยาวนานใจ เช่น ลาก ยศ สรรเสริญท่านแล้วว่ามิบริษัทพั้วจะ มาจ้างวัดให้วัดทำพิธีสะเดาะเคราะห์เคราะห์ในช่วงเวลาพิเศษที่ไม่ใช่ช่วงเดือนที่จะทำ แต่ท่านก็ปฏิเสธไม่รับเนื่องจากจะ เกิดความสับสนเรื่องประเพณีและวัฒนธรรม

1.5.4 จาคะ แปลว่าการสละท่านสละเวลา พุ่มเทพเพื่อส่วนรวมจนได้รับรางวัล

1.6 คีล 5

พระครูบุญชยากรรักษาศีล คือ คีล 5 ได้แก่

1. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากฆ่าสัตว์มีชีวิต
2. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้
3. กามเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิฉิดในกาม
4. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการกล่าวเท็จ
5. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัย

1.7 หลักอุประมทิส คือหลักที่พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ พระครูบุญชยากรใช้หลักดังนี้

1. ห้ามปรามจากความชั่ว
2. ให้ตั้งอยู่ในความดี
3. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
4. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
5. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
6. บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ

1.8 ทศพิธราชธรรมคือเนื่องจากท่านเป็นเจ้าของอวาสาจึงยึดธรรมที่คนเป็นผู้นำต้องถือควรปฏิบัติ มี 10 ประการคือ

1. ทาน (ทาน) การให้ หมายถึงการให้การเสียสละนอกจากเสียสละทรัพย์สิ่งของแล้วยังหมายถึง ความมีน้ำใจแก่ผู้อื่นด้วย
2. ศีล (ศีล) คือความประพฤติที่ตึงกาย วาจา และใจให้ปราศจากโทษทั้งในการปกครองอัน ได้แก่กฎหมายและนิติราชประเพณี และในทางศาสนา
3. บริจาค (บริจาค) คือ การเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อความสุขส่วนรวม
4. ความซื่อตรง (อาชชว) คือ ความซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต
5. ความอ่อนโยน (มัททว) คือ การมีอัธยาศัยอ่อนโยนเคารพในเหตุผลที่ควร มีสัมมาคารวะต่อผู้ อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า
6. ความเพียร (ตป) หรือความเพียร มีความอดสาหะในการปฏิบัติงานโดยปราศจากความเกียจคร้าน
7. ความไม่โกรธ (อกุโธ) หรือความไม่แสดงความโกรธให้ปรากฏไม่มุ่งร้ายผู้อื่นแม้จะลงโทษผู้ทำ ผิดก็ทำตามเหตุผล
8. ความไม่เบียดเบียน (อวิหีสา) การไม่เบียดเบียน หรือบีบบังคับ ไม่ก่อทุกข์หรือเบียดเบียนผู้อื่นทุก ครั้งที่ทำงานท่านจะประชุมปรึกษาหารือ กรรมการตลอด
9. ความอดทน (ขันติ) การมีความอดทนต่อสิ่งทั้งปวง รักษาอาการ กาย วาจา ใจให้เรียบร้อย

10. ความยุติธรรม (อวีโรธน) ความหนักแน่นถือความถูกต้องเที่ยงธรรมเป็นหลักไม่เอนเอียง หวั่นไหวด้วยคำพูด อารมณ์ หรือลาภสักการะใดๆ ท่านเสนอว่าเวลานี้ นักวิชาการมาสัมภาษณ์คนแก่แล้ว ข้อมูลไม่เคยกลับมาหาชาวบ้าน มหาวิทยาลัยไม่เคยคืนข้อมูลมาหาชุมชนเลย ต้องขอข้อมูลย้อนกลับด้วย เรื่องนี้ ท่านก็ต่อสู้นานจนปัจจุบันได้รับข้อมูลย้อนกลับ และมีการประสานงานที่ดีแล้วกับทางมหาวิทยาลัยและ นักวิชาการที่มาวัด

1.9 หลักขันติโสรัจจะมีความอดทนดังที่ท่านเจ้าอาวาสกล่าวมาตั้งแต่วัดนี้มีเณรน้อยอยู่องค์เดียวมีปฏิ มูลค่า670 บาทบ้านเขาฟ้าผ่าเลยเอามาถวาย เวลานั้นฉันข้าน้ำก็หยดลงมาจากหลังคาสังกะสีรั่วทุกแผ่น เหมือนใน หนังสือโฆษณากระเบื้องท่านก็ได้เลื่อนหนีเอา นอกจากนั้นยังมีหลักโสรัจจะ หมายถึง ความสงบเสงี่ยม ความมี อธิษาศัยงดงาม ความประณีตความเรียบร้อยรวมถึงความไม่หรุหราชาสนสถานในวัดจะมีความเรียบง่าย นำวัสดุ พื้นบ้านมาใช้ เช่น ไม้ไผ่ ใบจาก เป็นต้น

1.10 มงคลชีวิต 38 ประการ

มงคล 38 ประการ มงคล คือเหตุแห่งความสุข ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต คุณธรรมที่ทำให้ชีวิต ประสบความสำเร็จหรือมี "มงคลชีวิต" ซึ่งมี 38 ประการได้แก่

1. การไม่คบคนพาล พระครูบุญชยากร ท่านไม่คบคนคิดชั่ว คือการมีจิตคิดอยากได้ในทางทุจริต พุดชั่ว คือคำพูดที่ประกอบไปด้วยวจีทุจริตเช่น พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ และพุดเพื่อเจ้อ และทำชั่ว คือทำ ะไรที่ประกอบด้วยกายทุจริตเช่น การฆ่าสัตว์ ลักขโมย ฉ้อโกง ฆูดคร่าอนาจาร ประพฤติผิดในกาม

2. การคบบัญญัติ ปัจจุบันพระครูบุญชยากร เป็นผู้ที่มีความตั้งงามที่ท่าประโยชน์ต่อ พระพุทธศาสนาและประเพณีอีสาน จนได้รับรางวัลพระราชทานเสาเสมาธรรมจักรจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2552 และยังได้รับการถวายโล่เกียรติคุณ “ความดีที่ขอนแก่น”

3. การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ท่านพระครูบุญชยากรท่านเป็นบุคคลที่มีปกติอ่อนน้อม ปกติกราบ ไหว้ต่อผู้ใหญ่เป็นนิจ ดังคำสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า คือว่าอาตมาจะเป็นทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง อาตมาก็จะแยก แยกถ้าเป็นพระที่มีอายุมากกว่าเช่นเป็นเจ้าอาวาสอาตมาก็จะไปหาเข้าหาในเชิงบริการไปช่วยเช่นหลวงปู่พื้นมีอายุ 70-80 ปีซึ่งมีอายุมากพอๆ กับพ่อเราอาตมาก็จะใช้วิธีให้ท่านเอ็นดูเมตตาเรา ก็ดูแลท่านเช่นเรื่องของคุณะสงฆ์ แทนที่จะให้ท่านทำเราก็ไปทำแทนในเชิงบริการท่านลักษณะของผู้ที่มีพรรษามากกว่าเรา คือเราต้องทำให้ท่านรัก

4. การอยู่ในถิ่นอันสมควร วัดมีสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย วัดไชยศรี ตั้งอยู่ในบริเวณของชุมชนสาวะถีทำให้มีความสะดวกในการอุปโภคและบริโภค ภายในบริเวณวัดมีห้องน้ำไว้บริการ หลากหลายแห่งคือด้านหน้า และด้านหลังของวัด ห้องพักภายในวัดยังไม่มีบริการด้านห้องพักแก่นักท่องเที่ยวแต่ กรณีที่มีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายพักแรม สามารถพักได้ที่ศาลารวมแยกฝั่งชายและหญิงสถานที่จอดรถภายในวัดมี สถานที่จอดรถอย่างเพียงพอ นักท่องเที่ยวสามารถจอดรถได้ที่บริเวณลานวัดด้านหน้า นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านวัดไชยศรี ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น ความเป็นมาของ ท้องถิ่น การดำรงชีพ การทำมาหากินวัตถุสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ของคนในชุมชนซึ่งมีใช้สืบทอดมาตั้งแต่สมัย บรรพบุรุษตลอดจนรักษาวัฒนธรรม

5. **การตั้งตนชอบ** พระครูบุญชยากรและคนในชุมชนมีการอนุรักษ์และยึดมั่นในประเพณีอีสาน ที่เรียกว่า ฮีต12 คอง14 เช่นเดือนสามจะมีงานบุญข้าวจีซึ่งเป็นประเพณีที่เกิดจากความสมัครสมานของชุมชน ชาวบ้านจะนัดหมายกันมาทำบุญร่วมกันโดยช่วยกันปลูกผามหรือปะรำ เตรียมไว้ใน ตอนบ่าย ครั้นเมื่อถึงรุ่งเช้าในวันต่อมาชาวบ้านจะช่วยกันจีข้าว หรือปักข้าวและตักบาตรข้าวจีร่วมกัน หลังจากนั้นจะให้มีการเทศน์นิทานธรรม เรื่องนางปุลณทาสีเป็นเสร็จพิธี

6. **ความเป็นพหูสูต** พระครูบุญชยากรเป็นผู้มองการณ์ไกลจึงมีการเตรียมการให้เยาวชนเข้าสู่สากล โดยกล่าวว่าต้องฝึกเด็กนักเรียนเข้าสู่อาเซียนฝึกเด็กนักเรียนแล้วเอาเด็กไปแข่งระดับอำเภอระดับจังหวัด แสดงว่าท่านรู้สึก คือการรู้ในสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้นๆอย่างหมดจดทุกแง่ทุกมุม อย่างมีเหตุมีผล รู้ถึงสาเหตุจนเรียกว่า ความชำนาญ และรู้รอบ คือการรู้จักข้างสังเกตในสิ่งต่างๆ รอบตัว ตลอดจนรู้กว้าง คือการรู้ในสิ่งใกล้เคียงกับเรื่องนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นต้น

7. **การรอบรู้ในศิลปะ** ท่านจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดไชยศรี ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น ความเป็นมาของท้องถิ่น การดำรงชีพ การทำมาหากินวัตถุสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ของคนในชุมชนซึ่งมีใช้สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษตลอดจนรักษาวัฒนธรรมมีการรื้อฟื้นหมอลำพื้นบ้านเป็นหมอลำอาวุโสที่มีประสบการณ์มาก

8. **มีวินัยที่ดี** ท่านมีปาฏิโมกข์สังวร คือการอยู่ในศีลทั้งหมด 227 ข้อ การฝึกศีลข้อใดข้อหนึ่งก็ถือว่าต้องโทษแล้วแต่ความหนักเบา เรียงลำดับกันไปตั้งแต่ ชั้นปาราชิก สังฆาทิเสส อนุลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทศนียะ ทุกกฏทุกภาสิต เป็นต้น

9.**กล่าววาจาอันเป็นสุภาพ** คำทุกคำที่ท่านกล่าวล้วนเป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ คือพูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำหยาบโลน หรือคำด่า พูดแล้วมีประโยชน์ พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือพูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง พูดได้ถูกกาลเทศะ คือพูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม

10.**การบำรุงบิดามารดา**ระหว่างเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ท่านก็เลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน ช่วยเหลือเป็นธุระเรื่องการทำงานให้ท่าน ดำรงวงศ์ตระกูลให้สืบไปไม่ทำเรื่องเสื่อมเสีย

11.**ทำงานไม่ให้คั่งค้าง** วัดไชยศรีนี้นับว่ามีผู้นำ มีเจ้าอาวาสที่มีความสามารถมาก ท่านเจ้าอาวาสท่าน สามารถแบ่งงาน จำแนกแจกแจงงาน โดยผู้มีส่วนร่วมทุกคนต้องทำหน้าที่ของตนและไม่คั่งค้าง ดังคำสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้ แบ่งหน้าที่แต่เราก็ดั้งพระเจ้าหน้าที่ขึ้นมาเพื่อรับผิชอบ เราสอนให้พระมีความรับผิดชอบสมัยเมื่อสิบกว่าปีก่อนอาตมามาทำเรื่องนี้เขาขัดเคืองมากเพราะทุกอย่างเจ้าอาวาส อาตมาก็เลยพูดว่าบริหารประเทศยังมีรัฐมนตรีฝ่ายต่างๆ วัดเราก็เหมือนกันก็ต้องมีผู้ช่วยอาตมาก็เรียกว่ารัฐมนตรีคลังซึ่งเป็นเรื่องใหม่อาตมาพูดว่าเจ้าอาวาสไม่ค่อยได้อยู่มีงานนิมนต์เยอะคุณจะรอเฝ้าหรือ อาตมาก็เริ่มแบ่งฝ่ายรับผิดชอบเช่นฝ่ายที่จัดงานฌรบรรพชาภาคฤดูร้อนอบรมเยาวชนเราก็มีเลขาเพราะพระเลขาเรียนจบปริญญาตรีแล้วก็มีควมถนัด อย่างเช่นพวกนักเรียน นักศึกษามาพระเลขาจะต้องไปประสาน คืออาตมามีคนมาหาหลากหลายกลุ่มพระเลขาที่จะจัดการและการบริหารจัดการเกี่ยวกับชาวบ้านกับกลุ่มวัฒนธรรม กลุ่มหมอลำพื้นบ้าน อย่างเช่นมีผู้มาศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมถ้าเขาต้องการหมอลำพื้นบ้านเขาก็โทรมาบอกว่าเขาต้องการหมอลำพื้นบ้านโดยโทรหาอาตมาโดยตรง ต้องการปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งจะมีผู้มาติดต่ออยู่ประจำซึ่งพวกเราเข้าใจนโยบายกันดีเพราะทำงานร่วมกันมาหลายปี ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีความรับผิดชอบ กลุ่มหมอลำพื้นบ้านก็มีคนรับผิดชอบซึ่งสามารถติดต่อได้โดยตรงกับผู้รับผิดชอบโดยไม่ต้องผ่านอาตมา ถ้าเป็นกิจกรรมอย่างอื่นๆ ในการบริหารเราก็ใช้หลักการหลักธรรม เช่นอย่างเราเป็นผู้ใหญ่เราก็ควรมีเมตตากับเขา

สร้างความชัดเจนในตัวของเราต้องมีแนวทางอย่างชัดเจน อาตมานี้ก็ชัดเจนเรื่องแนวทางอยู่แล้วต้องมีประเด็นในการบริหารจัดการทุกกรณี

12.การให้ทาน ท่านมีทั้งอามิสทาน คือการให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน ธรรมทาน คือการสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน และอภัยทาน

13.การประพฤติธรรม ทั้งกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต

14.การสงเคราะห์ญาติ ท่านทำได้ทั้งทางธรรมและทางโลกได้แก่ ในทางธรรม โดยการช่วยแนะนำให้ทำบุญกุศล ให้รักษาศีล และทำสมาธิภาวนา และในทางโลก ได้แก่ แบ่งปันสิ่งของ

15.ทำงานที่ไม่มีโทษ งานที่ไม่มีโทษ ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ 1.ไม่ผิดกฎหมาย 2.ไม่ผิดประเพณี 3.ไม่ผิดศีล คือข้อห้ามที่บัญญัติไว้ในศีล 5 4.ไม่ผิดธรรม ไม่ค้ำอาวุธ ไม่ค้ำมนุษย์ ไม่ค้ำยาพิษ ไม่ค้ำยาเสพติด ไม่ค้ำสัตว์เพื่อนำไปฆ่า

16.ละเว้นจากบาป ได้แก่ อกุศลกรรมบถ 10

17.ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย คือท่านไม่ประมาทในเวลา ในวัย ในความไม่มีโรคในชีวิต ในการทำงาน ในการศึกษา ในการปฏิบัติธรรม

18.มีความเคารพ ท่านให้ความเคารพพระภิกษุที่พรรษาแก่กว่า พรรษาน้อย ตลอดจนฆราวาสทุกคน

19.มีความถ่อมตน ไม่แสดงออกถึงความสามารถที่ตัวเองมีอยู่ให้ผู้อื่นทราบเพื่อข่มผู้อื่น หรือเพื่อโอ้อวด การไม่โอวดดี เย่อหยิ่งจองหอง แต่แสดงตนอย่างสงบเสถียร

20.มีความสันโดษ หมายถึงความยินดีตามมีตามเกิด คือมีแค่นั้นก็พอใจเท่านั้น เป็นอยู่อย่างไคร้ก็ควรพอใจ ไม่คิดน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ ความยินดีตามกำลัง ยินดีตามควร

21.มีความกตัญญู เน้นเรื่องกตัญญู ท่านเล่าว่า แต่ก่อนเฒ่าจ๋า(ผู้เฒ่าที่ทำพิธีสื่อสารกับวิญญาณบรรพบุรุษ)ก็พูดแค่ว่าเลี้ยงผีอาตมาก็เลยไปบอกเฒ่าจ๋าว่าพ่อใหญ่ปู่ตานั่นเป็นผีบรรพบุรุษ พ่อใหญ่พูดเรื่องความกตัญญูให้หน่อย พ่อใหญ่ก็พูดไปแบบนี้ก็การเอาธรรมเข้าไปร่วมแล้วนะเราก็คุยกับจ๋าผู้ที่มีหน้าที่ตรงนี้ว่าเราก็คงจะแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่มาสร้างบ้านสวาทให้เรามีความกตัญญูเอาคุณธรรมด้านศาสนาเข้าไป

22.มีความอดทน อดทนต่อความลำบาก ความอดทนต่อทุกขเวทนา คือทุกข์ที่เกิดจากสังขารของเราเอง เช่นความไม่สบายกายเป็นต้นความอดทนต่อความเจ็บใจ คือการที่คนอื่นทำให้เราต้องผิดหวัง หรือพูดจาให้เจ็บใจ ไม่เป็นอย่างที่หวังเป็นต้น ความอดทนต่ออำนาจกิเลส

23.เป็นผู้ว่าง่าย มีการรับฟังด้วยดี ไม่ใช่แก้ตัวแล้วปิดประตูความคิดไม่รับฟังไม่นิ่งเฉยเมื่อได้รับการเตือน ไม่จับผิดผู้ว่ากล่าวสั่งสอน ไม่ตื้อร้อน

24.การได้เห็นสมณะ ทั้งเห็นด้วยตา เห็นด้วยใจ เห็นด้วยปัญญา

25.การสนทนาธรรมตามกาล

26.การบำเพ็ญตบะ คือ ท่านมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง 6ท่านประพฤติรักษาพรหมจรรย์ ท่านมีการปฏิบัติธรรม

27.การประพฤติพรหมจรรย์

28.การเห็นอริยสัจ หมายถึงความจริงอันประเสริฐ หลักแห่งอริยสัจมีอยู่ 4 ประการ

29.การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ท่านพยายามดับกิเลส

30.มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ท่านใช้ปัญญาพิจารณา โดยตั้งอยู่ในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา พิจารณาอยู่เนื่องๆ ถึงหลักธรรมต่างๆ และเจริญสมาธิภาวนา ใช้กรรมฐานพิจารณาถึงความเป็นไปในความไม่เที่ยงในสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก และสังขาร

31. **มีจิตไม่เศร้าโศก** ท่านใช้ปัญญาพิจารณาอยู่เรื่อยๆ ถึงความไม่เที่ยงในสิ่งของทั้งหลาย และร่างกายของเราไม่ยึดมั่นในตัวตน ทุกอย่างในโลกล้วนเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่เที่ยง

32. **มีจิตปราศจากกิเลส** ท่านพยายามพัฒนาภาวะของจิตที่ดับกิเลสให้หมดสิ้น หลุดจากอำนาจกรรม

33. **มีจิตเกษม** หมายถึงมีความสุข สบาย หรือสภาพที่มีจิตใจที่เป็นสุข

2. **หลักธรรมต่อผู้อื่น** ได้แก่ หลักธรรมคำสอนที่มุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตั้งตามกับผู้อื่นเพื่อสัมพันธ์ภาพที่ดีและอำนวยความสะดวกต่อกันพระครูบุญชยากรทำให้วัดไชยศรีวัดและชุมชน มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยที่ท่านได้นำทั้งสองส่วนมารวมกันมีการนำมาจัดการใหม่จากความสัมพันธ์แบบเดิมหรืออาจเรียกว่า การบูรณาการชุมชน หมายถึงการนำเอาความรู้ในศาสตร์ต่างๆที่มีความสัมพันธ์กันมารวมเข้าด้วยกันหรือผสมผสานกันให้มีความกลมกลืนกันและสอดคล้องกันโดยเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยมีการเน้นองค์รวมทั้งหมดมากกว่าองค์ความรู้เฉพาะ ดังนั้นการบูรณาการของชุมชนและวัด คือการนำเอาความเป็นพุทธศาสนาแบบท้องถิ่นกับชุมชนท้องถิ่น วิถีชีวิตท้องถิ่น โดยใช้วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเป็นตัวเชื่อมองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นของชุมชนถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่จากฐานความรู้เดิมนับได้ว่าเป็นการบูรณาการอย่างแท้จริงประวัติความเป็นมาของชุมชน เป็นหลักฐานสำคัญที่บ่งบอกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ท่านได้ส่งเสริมให้ชุมชนรื้อฟื้นประวัติศาสตร์และปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีความรู้ในวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง หลักธรรมที่พระครูบุญชยากรและชุมชนใช้คือ

2.1 พรหมวิหาร 4

หลักพรหมวิหาร4เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ คือ

เมตตา ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นมีความสุขท่านอยากทำให้ชุมชนเข้าใจเรื่องของตนเองพระครูบุญชยากรเล่าว่า ต้องเริ่มการฟื้นฟู วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาชุมชน หลังจากที่มีความเข้าใจในตนเองแล้วได้ทราบเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทางวัดไชยศรีแล้ว เริ่มมีการบริหารจัดการ หาแนวทางเพื่อฟื้นฟูสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การบูรณะโบสถ์(สิม) หมอลำ ประเพณี เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่ถูกกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์

กรุณา ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

มุทิตา ความยินดีที่ผู้อื่นมีความสุขในทางที่เป็นกุศลพระครูบุญชยากรและชุมชนได้สร้างเครือข่าย(Network)คือการเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกันวัดมีการสร้างเครือข่าย โรงเรียน ชาวบ้าน ประชาชนชาวบ้าน มหาวิทยาลัยขอนแก่น

อุเบกขา การวางจิตเป็นกลางการมีเมตตากรุณามุทิตาเป็นสิ่งที่ดีแต่ถ้าไม่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้จิตจะเป็นทุกข์ ดังนั้น จึงควรวางอุเบกขาทำวางใจให้เป็นกลางและพิจารณาว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมที่ได้เคยกระทำไว้จะดีหรือชั่วก็ตามกรรมนั้นย่อมส่งผลอย่างยุติธรรมตามที่ผู้นั้นได้เคยกระทำไว้อย่างแน่นอน

2.2.สารานุกรมหลักแห่งความสามัคคีพระครูบุญชยากรและคนในชุมชนมีความสามัคคี ประกอบด้วย

2.2.1 เมตตามโนกรรม หมายถึงการคิดดีการมองกันในแง่ดีมีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกันรักและเมตตาต่อกัน คิดแต่ในสิ่งที่ดีสร้างสรรค์ต่อกันไม่โอ้อวดไม่โอ้อวดไม่พยายาทำไม่โกรธแค้นเคืองกันรู้จักให้ออกาสและให้อภัยต่อกันและกันอยู่เสมอ วัดไชยศรีมีการประสานงานระหว่างเทศบาลมหาวิทยาลัยขอนแก่นและวัดคือการทำงานร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการผลิต หรือบริการระหว่างหน่วยงานและรวมทั้งทั่วองค์กรประชาชนต้องการเรียนรู้กิจกรรมที่ดีส่วนชุมชนในการติดต่อประสานงานการทำ MOU(Memorandum Of Understanding)กันอย่างจริงจังก็มีเทศบาล มหาวิทยาลัยขอนแก่น วัดไชยศรี เป็น 3 ชาติที่เข้มแข็งเทศบาลพร้อมที่จะเปิดเผยมันออกด้วยกำลังทางการเมืองแต่ว่าเขาจะทำไม่ได้ถ้าขาดวิชาการ มหาวิทยาลัยก็มีส่วนสนับสนุนวิชาการชุมชนนี้เป็นชุมชนน่าจะทำกิจการประสบผลสำเร็จ

2.2.2 เมตตาวจีกรรม หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงามพูดกันด้วยความรักความปรารถนาดีรู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกันในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่างๆโดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกันในยามที่มีใครต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลังพูดแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่พูดปดมดเท็จ

2.2.3 เมตตาทายกรรมหมายถึงการทำความดีต่อกันสนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกายมีความอ่อนน้อมถ่อมตนรู้จักสัจมาคารวะไม่เบียดเบียนหรือรังแกกันไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์เวทนาทำแต่ในสิ่งที่ดีถูกต้องกันอยู่ตลอดเวลา

2.2.4 สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอาวัดเอาเปรียบ และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

2.2.5 สีสสามัญญา หมายถึงการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวร้าวหน้าทิ่มกัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆทั้งปวง

2.2.6 ทิฐีสามัญญา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นเอกฉันท์ คิดในสิ่งที่ตรงกัน ประชุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

2.3หลักอภิธานิธรรม

ธรรมอันเป็นเหตุไม่ให้เกิดความเสื่อมมี 7 ข้อ ซึ่งพระครูบุญชยากรและคนในชุมชนปฏิบัติดังนี้

1. หมั่นประชุมกันเนื่อง ๆ การปรึกษาหารือ ถามความคิดเห็นจากชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่ท่านเจ้าอาวาสได้กล่าวว่า อาตมานี้จะไม่เป็นคนพูดแทนชุมชน อาตมาจะถามความคิดเห็นจากชุมชน ถามหลายครั้งหาความเห็นที่ดีจะสร้างสรรค์พัฒนาให้กับชุมชนหมู่บ้านของเรา อาตมาอยากให้เขาคิดเป็นให้เขาบริหารต่อจากอาตมาอาตมาต้องสิ้นชีวิต แม้กระทั่งหลวงพ่อกุณก็ไม่มีเหลือแล้ว อาตมาอยากเห็นกลุ่มเด็กน้อยที่อาตมาส่งเสริมและร่วมกิจกรรมกันมาจบปริญญาตรีปริญญาโทอาตมาทำให้เด็กน้อยกลุ่มนั้นกลับคืนมาคุยเรื่องชุมชนอีกสักหน่อยเขาต้องเป็นผู้ใหญ่บ้านต้องมีทิศทางและวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

2. ประชุมหรือเลิกประชุม และทำกิจของส่วนรวมอย่างพร้อมเพรียงกัน

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้วยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้

4. เคารพนับถือเชื่อฟังและให้เกียรติแก่ผู้เป็นประธาน ผู้บริหารหมู่คณะ และปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้

5. ให้เกียรติ ให้ความปลอดภัยแก่สตรีเพศ ไม่ข่มเหงรังแก

6. เคารพนับถือบูชาพระเจดีย์ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอก และไม่บั่นทอนผลประโยชน์ที่เคยอุปถัมภ์บำรุงพระเจดีย์เหล่านั้น

7. จัดการอารักขาโดยธรรมแก่พระอริยะ ดูแลต้อนรับพระอริยะให้ท่านอยู่อย่างผาสุก

2.4 หลักสัปปริสธรรม 7

หมวดธรรมข้อนี้เป็นการแสดงถึงความยึดหยุ่นของผู้บริหารการใช้เหตุผลการรู้จักประมาณตนการรอจังหวะเวลา ตลอดไปจนถึงการรู้จักภูมิหลังของสังคมชุมชนเป็นต้น

1. ธัมมัญญาตา รู้จักเหตุ ผู้บริหารจำเป็นต้องเป็นคนที่รู้จักเหตุว่าปัญหา หรือความสำเร็จที่เกิดขึ้นในขณะนั้นนั้นมีมาจากเหตุอะไร และเหตุที่เกิดขึ้นนั้นจะสามารถนำไปสู่ผลอะไรบ้าง

2. อัตถัญญาตา รู้จักผลในข้อนี้ผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องรู้จักผลของการกระทำทุกอย่างที่ได้กระทำลงไปว่าสิ่งที่ได้กระทำลงไปนั้นย่อมมีผลอะไรเกิดขึ้น โดยเฉพาะการทำงานเชิงนโยบาย ย่อมจะมีการวางแผนงานที่เล็งถึงผลของการกระทำในสิ่งเหล่านี้

3. อัตตัญญาตา รู้จักตน ผู้บริหารต้องสามารถประเมินตนเองออกกว่ามีความรู้ความสามารถมากน้อยแค่ไหน พร้อมทั้งจะพัฒนาศักยภาพของตัวเอง

4. มัตถัญญาตา รู้จักประมาณ ผู้บริหารจะต้องรู้จักประมาณในทุกด้าน ไม่ปล่อยให้ทำอะไรตามใจตัวเองจนก่อให้เกิดผลเสียหายทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

5. กาลัญญาตา รู้จักเวลา บางครั้ง บางเวลา ให้จัดลำดับความสำคัญอะไรก่อนอะไรหลัง แล้วลงมือทำงาน พระครูบุญชยากรเล่าว่าท่านตัดสินใจปฏิเสธทัวร์ที่จะมาทำเสียเคราะห์(สะเดาะเคราะห์แก้กรรม)มา 300 กว่าคนมาเป็นบริษัทได้ 7 บริษัท มาตอนสงกรานต์ ท่านบอกว่าถ้าเจ้าอาวาสเห็นแก่เงินก็จะจัดแต่ทำไม่ได้เพราะว่ามันไม่ใช่ประเพณีคือสงกรานต์ถ้าใครอยากจะทำวันไหนก็ทำแต่พอถึงเวลาจริงๆจะไม่สำคัญชุมชนเราก็จะสับสนเรื่องวัฒนธรรมตนเองการเปิดให้เที่ยวต้องมั่นใจว่าคนในชุมชนเราสามารถปกป้องวัฒนธรรมตัวเองอาตมาเลยบอกว่าถ้าอยากได้ตั้ง(เงิน)ต้องไปแอบทำไปทำที่อื่นอันนี้ก็ถือว่าเรามีภูมิคุ้มกัน

6. ปริสัญญาตา รู้จักชุมชน ผู้นำก่อนที่จะเข้ามาทำงานจำเป็นต้องมองดูภูมิหลังของชุมชน เนื่องจากพระครูบุญชยากรมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ตำบลสวະถิ จึงรู้จักชุมชนเป็นอย่างดี

7. ปุคคลปรปรัญญาตา รู้จักบุคคล การใช้คนเป็นสิ่งสำคัญผู้นำจำเป็นต้องใช้คนให้ถูกกับงาน

3. หลักธรรมต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

ได้แก่ หลักปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม หรือเรียกว่า หลักธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
ได้แก่

หลักอริยสัจ 4

ท่านมีการพัฒนาโดยไม่ละทิ้งสิ่งแวดล้อม และสามารถนำอริยสัจ 4 มาเป็นหลักสามารถวิเคราะห์ได้ซึ่ง
ประกอบด้วย

1. **ทุกข์** หมายถึง ปัญหาได้แก่ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคมและเศรษฐกิจ
2. **สมุทัย** หมายถึง สาเหตุของปัญหาซึ่งแบ่งเป็นปัญหาระดับนโยบายและระดับพื้นที่
3. **นิโรธ** หมายถึง ภาวะไม่มีทุกข์ ซึ่งมีเป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ การมีธรรมาภิบาล การ

พัฒนาที่ยั่งยืนและการสร้างสังคมที่มีความสุขสงบ

4. **มรรค** หมายถึง แนวทางแก้ปัญหา

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่าวัดไชยศรีใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการวัด3ประการคือ 1. **หลักธรรมต่อตนเอง**
ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักทิวฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 หลักกัลยาณมิตร หลักฆราวาส
ธรรม 4 หลักศีล 5 หลักอุปัชฌายะ หลักทศพิธราชธรรม หลักขันติโสรัจ หลักมงคลชีวิต 38 ประการ 2. **หลักธรรม**
ต่อผู้อื่น ได้แก่หลักพรหมวิหาร 4 หลักสาราณียกรรมหลักแห่งความสามัคคีหลักอภิธานิยธรรม หลักสัปปุริสธรรม
7 3. **หลักธรรมต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม** ได้แก่หลักอริยสัจ4 เนื่องจากมีผู้นำที่เข้มแข็ง และเจ้าอาวาสมีคุณธรรม
มีความยุติธรรม ไม่ตอกอยู่ภายใต้อคติ 4 ประการ คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ ชุมชนก็สามัคคีกัน
และเชื่อฟังคำสั่งสอนของพระสงฆ์ ท่านสนันสนุนศิลปวัฒนธรรมอีสาน โดยเฉพาะหมอลำการนำวัฒนธรรมหมอลำ
พันปีมาดัดแปลงแสดงก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ เพราะ หมอลำมีบทบาทในสังคมอีสาน อาทิ การให้ความบันเทิง
และให้ความรู้ คือสามารถนำการขับร้องแบบหมอลำมาใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนได้อีกทั้งดำรงไว้ซึ่งพระ
ศาสนา ช่วยให้พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่เข้าใจง่ายสำหรับคนอีสาน หมอลำนั้นยังเป็นการอนุรักษ์ ภาษาดิน
วรรณกรรมพื้นถิ่น เพลงแคน ประเพณีที่สำคัญของสังคมอีสาน จากหมอลำสู่การชดเชลาทางสังคม คำสอนคำร้อง
ของหมอลำจะช่วยในการชดเชลาบุคคลให้เป็น ผู้ที่มีคุณธรรม ด้วยคำร้องที่เป็นคำสอน กลอนลำ่าสอนหลาน ปู่
สอนหลาน เป็นการปลูกฝังในเรื่องของการปฏิบัติตัว วางตัวครองตัวอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม ความอ่อนโยน
ความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะเอื้อเพื่อความมีเมตตา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางด้านจริยธรรม
คุณธรรม ของคนในสังคมที่ควรปฏิบัติต่อกัน หมอลำเป็นสื่อพื้นบ้านที่ช่วยในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับคนใน
สังคมอีสาน

นอกจากนั้นแล้ววัดไชยศรีมีแนวทางบริหารการจัดการ สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการ ตามแนวคิด
ของลูเทอกลูกลิค (Luther Gulick) เสนอเกี่ยวกับ ภาระหน้าที่ที่สำคัญของนักบริหาร POSDCoRB7ด้านคือ 1. การ
วางแผนวัดไชยศรีมีการวางแผนทำให้ชุมชนเข้าใจเรื่องของตนเองเริ่มการฟื้นฟู วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาชม
ชน หลังจากที่มีความเข้าใจในตนเองได้ทราบเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทางวัดไชยศรีแล้ว เริ่ม การ
บูรณะโบสถ์(สิม) หมอลำ ประเพณี เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่ถูกกลืนไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ 2. การจัดองค์การวัด
กำหนดโครงสร้างขององค์การ โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับงาน เช่น 2.1การแบ่งงาน (Division of Work) เป็น
แผนก โดยอาศัยปริมาณงาน คุณภาพงาน หรือจัดตามลักษณะเฉพาะของงาน (Specialization) 2.2สิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะอาด 2.3 การจัดกิจกรรม 2.4 ประชาสัมพันธ์ 3. การจัดบุคลากรปฏิบัติงานวัดไชยศรีมีกรรมการมากถึง 37 คน วัดไชยศรีมีแนวทางการพัฒนาโดยมุ่งเน้นที่วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลัก อาศัยความสามัคคีการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการบริหารจัดการที่ดี 4. การอำนวยความสะดวกในการอำนวยความสะดวกในการใช้ศิลปะในการบริหารงาน เช่น ภาวะผู้นำ (Leadership) มนุษย์สัมพันธ์ (Human Relations) การจูงใจ (Motivation) และการตัดสินใจ (Decision making) 5. การประสานงานพระครูบุญชยากรทำให้วัดไชยศรีวัดและชุมชน มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นหนา โดยที่ท่านได้นำทั้งสองส่วนมารวมกันมีการนำมาจัดการใหม่จากความสัมพันธ์แบบเดิมหรืออาจเรียกว่า การบูรณาการชุมชน 6. การรายงาน 7. การงบประมาณ มีการทำงานรวดเร็วมีการตรวจสอบเงินบริจาคทุกวันโดยกรรมการวัด

ในด้านการจูงใจ ยังสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจตามลำดับขั้นของมาสโลว์ที่กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการ ความปรารถนา และได้รับสิ่งที่มีความหมายต่อตนเอง ความต้องการเหล่านี้สามารถตอบสนองได้ถ้าบุคคลมาใกล้ชิดกับพระโดยจะเรียงลำดับขั้นของความต้อการ ตั้งแต่ขั้นแรกไปสู่ความต้อการขั้นสูงขึ้นไปเป็นลำดับ ซึ่งมีอยู่ 5 ขั้น ดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกาย (physiological needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อความอยู่รอด วัดมี อาหารการกินเพื่อแม่ผู้ที่มาช่วยเหลือวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเทศกาล

2. ความต้องการความปลอดภัยและมั่นคง (security or safety needs) เมื่อมนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการทางร่างกายได้แล้ว มนุษย์ก็จะเพิ่มความต้อการในระดับที่สูงขึ้นต่อไป เช่น ความต้อการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความต้อการความมั่นคงในชีวิตและหน้าที่การงานการได้มาวัด มาปฏิบัติธรรมก่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตทั้งทางร่างกายและจิตใจมาก

3. ความต้อการความผูกพันหรือการยอมรับ (ความต้อการทางสังคม) (affiliation or acceptance needs) เป็นความต้อการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ การเข้าร่วมกิจกรรม หรือเป็นกรรมการวัดจะได้รับซึ่งความรัก ว่าเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ความต้อการจะได้รับการยอมรับ และได้รับความชื่นชมจากผู้อื่นมาก

4. ความต้อการการยกย่อง (esteem needs) การเป็นกรรมการวัด หรือมาวัดจะเกิด ความภาคภูมิใจในตนเอง และได้รับการยกย่อง นับถือ และสถานะจากสังคม

5. ความต้อการความสำเร็จในชีวิต (self-actualization) คือการทำบุญได้มาใกล้ชิดกับศาสนา ได้ฝึกฝนพัฒนาเป็นความต้อการสูงสุดของแต่ละบุคคล

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ควรมีการสร้างสื่อต่างๆ ในการประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายยิ่งขึ้นโดยการจัดทำวิดีโอข้อมูลประวัติวัด และศาสนสถานที่สำคัญ

2. รัฐบาลควรส่งเสริมด้านงบประมาณ ให้วัดได้มีโอกาสพัฒนาเพิ่มขึ้น

3. ควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายในแต่ละจังหวัดเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยเรื่องหลักธรรมจากวัดอื่นที่มีชื่อเสียง

2. ควรวิจัยเรื่องบทบาทของวัดในการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านการท่องเที่ยว ด้านการเผยแผ่ศาสนา ด้านพัฒนาสังคม

บรรณานุกรม

- กมลพร มูลอามาตย์. (2556). การศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาของผู้สูงอายุ **จังหวัดขอนแก่น**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กุลวดี ละม้ายเงิน. [ม.ป.ป.]. เอกสารประกอบการสอน **วิชาวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**.
อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. (ไม่ได้ตีพิมพ์).
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2551). **พระอารามหลวง เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). **แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- กองนโยบายและแผนงาน. (2555). **ศาสนสถานประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2555**. รายงานการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร.
- จุมพล หนิมพานิช. (2553). **สังคมมนุษย์ Human Society** หน้าที่ 1-8 . พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จูลณี เทียนไทย. (2553). **มานุษยวิทยาธุรกิจ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐิรัชญา มณีเนตร. (2553). **รายงานการวิจัยการใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสาร**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ชนวัฒน์ แสนคำวงษ์. (2553). **การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอบบึงแก่นนคร อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธัญญภรณ์ วงศ์จิระกิจ. (2555). **แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ กรณีศึกษา โสภมุนมังเมืองขอนแก่น**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2556). **ประเด็นเศรษฐกิจในรอบปี 2556 และแนวโน้มปี 2557**. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ตันติกร โคตรชารี. (2555). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยวไทยในการท่องเที่ยวเชิงศาสนา พระธาตุประจำวันเกิดจังหวัดนครพนม**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

On Moral Philosophy of Immanuel Kant and Venerable SalyKantasīlo*

ว่าด้วยแนวคิดทางจริยธรรมของอิมมานูเอลคานท์กับพระอาจารย์ชาลี กนตสีโล

Phra Denxay VILAISAK¹ and Khanika Kamdee²

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen Univesity, Thailand

^{1,2}Research on Plurality in the Mekong Region)CERP(

¹E-mail: danchai_2012@hotmail.com, ²E-mail: khanka@kku.ac.th

Abstract

This Qualitative Research aims to analyze the conceptual principle on moral philosophy of Kant and Venerable Saly Kantasīlo to, which appears on the document, Publications and CD, and then to discuss and descriptive analysis.

The results of research was found that a good life for Kant is a life to serves others as a human being perfectly, using intelligence with the pure reason and analytical thinking only. For Venerable Saly Kantasilo's moral philosophy, a good life is a life should practice the threefold training, there are precept, concentration and wisdom, to refrain three bad deed, try to do well done and purify the mind. A good life for Venerable Saly separate two levels, there are a good life in this world and a good life in the supreme world. For the difference concept of Kant and Venerable Saly's moral philosophy, Kant's vision to do good do not necessary into the effect of their actions in anyway. But Venerable Saly said that *Nibbāna* is a supreme gold for Human beings. On the emotional sense, whether positive and negative emotion for Kant would not a measure good deed anyway, but Venerable Salygrant that positive emotion such as compassion kindness loving etc. as a measure of good deed.

Keywords: Moral, Precept, Mindfulness and Wisdom.

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง: ว่าด้วยแนวคิดทางจริยธรรมของอิมมานูเอลคานท์กับ พระอาจารย์ชาลี กนตสีโล

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักแนวคิดทางจริยธรรมของค่าน้ำกับพระอาจารย์ชาลี กนตสีโล ที่ปรากฏในเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ และ CD แล้วนำมาวิเคราะห์และอภิปรายผลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่าสำหรับค่าน้ำ ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่ทำหน้าที่ในฐานะความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ โดยใช้ปัญญาใคร่ครวญด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นเหตุผลที่มาจากเจตนาดีเท่านั้น ส่วนจริยธรรมของพระอาจารย์ชาลี กนตสีโลชีวิตที่ดีต้องเป็นชีวิตที่ปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา การละเว้นอกุศลกรรม 3 ทำกุศลกรรมให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ชีวิตที่ดีในทรรศนะของพระอาจารย์ชาลีแยกเป็น 2 ระดับ คือชีวิตที่ดีระดับโลกียะ และชีวิตที่ดีระดับโลกุตตระ ด้านความแตกต่างแนวคิดทางจริยธรรมของค่าน้ำกับพระอาจารย์ชาลี สำหรับค่าน้ำการทำดีไม่จำเป็นต้องคำนึงผลของการกระทำแต่อย่างใด แต่พระอาจารย์ชาลีพูดถึงเป้าหมาย คือ การเข้าถึงโลกุตตระธรรม ในด้านอารมณ์ความรู้สึกนั้น สำหรับค่าน้ำแล้วอารมณ์ความรู้สึกไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ด้านบวกหรือลบไม่ใช่เครื่องวัดความดี ความชั่วได้ แต่พระอาจารย์ยอมรับว่าความรู้สึกด้านบวก เช่น ความเมตตากรุณา เป็นต้น ว่าเป็นเครื่องวัดความดี

คำสำคัญ: จริยธรรม, ศีล, สติ และปัญญา

บทนำ

จริยปรัชญา (Moral philosophy) หรือจริยศาสตร์ (Ethics) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาหลักการดำเนินชีวิตนักปรัชญาตะวันตกและตะวันออกต่างสนใจศึกษา เพื่อตอบคำถามเรื่องคุณค่าชีวิตที่ดีคืออะไร ประเด็นนี้เป็นข้อโต้แย้งกลุ่มนักปรัชญามาทุกยุคสมัย เริ่มจากยุคกรีกโบราณเป็นต้นมา นักปรัชญาตะวันตกกลุ่มแรก เช่น กลุ่มโสเฟิสต์ (The Sophists) มีความเชื่อว่ามนุษย์เราประกอบขึ้นด้วยร่างกาย และจิตใจไม่มีวิญญาณที่เป็นทวินิยม (Dualism) ชีวิตมนุษย์จะสิ้นสุดเมื่อตาย ดังนั้นในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่สิ่งที่ประเสริฐสุดที่มนุษย์ควรแสวงหา คือความสุขสบาย ความอิมมอร์ตาลิตี้ ความรื่นเริงบันเทิงใจ ทรัพย์สินเงินทอง และผลประโยชน์ทุกรูปแบบที่สามารถตักตวงได้ ทั้งนี้เพราะความดี ความชั่ว ถูก ผิด เป็นเรื่องที่ยึดกับความคิด ความรู้สึกส่วนตัวของแต่ละบุคคล ดังคำกล่าวของปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงในกลุ่มโสเฟิสต์ท่านหนึ่งชื่อโปรธาโกอรัส (Protagoras 490-421 B.C.) ว่า “มนุษย์เป็นเครื่องวัดทุกสิ่ง” (Man is the measure of all things) ในตัวมนุษย์เองแต่ละคนเป็นเครื่องวัดทุกสิ่ง ไม่มีอะไรเป็นจริง เป็นเท็จ ไม่มีอะไรถูก อะไรผิด ใครชอบอะไรก็ดี และถูกสำหรับคนนั้น (วิทวัส วิทวัส, 2526 : 48) มนุษย์ไม่จำเป็นต้องไปแสวงหามาตรการตายตัวว่าอะไรถูก ผิด เพราะมันไม่มี ฉะนั้นสิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหาให้กับชีวิตคือ ความสุข อำนาจ เงินทอง และเกียรติยศ ชื่อเสียง ขณะที่กลุ่มอภิปิควิเรียน (Epicureanism) ซึ่งมีอภิปิควิรัส (Epicurus 341-271 B.C.) เป็นเจ้าสำนักเชื่อว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดคือความสุข เพราะทุกชีวิตต้องการความสุข ท่านใช้คำว่า ความสุข (Happiness) ในที่นี้มีความหมายเดียวกันกับคำว่า “สำราญ” (Pleasure) ดังมีอภิปิควิรัสกล่าวว่า “เรายืนยันว่าความสำราญเป็นจุดเริ่มต้นและจุดหมายปลายทางของการดำเนินชีวิตที่มีความสุข เพราะเราตระหนักว่า ความสำราญนี้เป็นความดีอันดับหนึ่งที่ดีตัวเรา และเราจะเลือกอะไรหรือไม่ทำอะไร ก็เพราะอาศัยความสำราญเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2552 : 312) แต่คำว่าสำราญในที่นี้หมายถึงความสุขสำราญด้วยวิธีที่ชอบธรรม ไม่ใช่ความสุขแบบคนเสเพลหรือคนเจ้าสำราญอย่างผู้ทรมานปัญญาแต่อย่างไร ดังที่อภิปิควิรัสเสนอว่า มนุษย์ทุกคนควรมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกันให้มีความสุขประกอบด้วยคุณธรรมคือความรอบคอบความซื่อสัตย์ และความยุติธรรมเขากล่าวว่า “เป็นไปไม่ได้ที่มนุษย์จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยปราศจากความรอบคอบ ซื่อสัตย์ และยุติธรรมโดยไม่มีความสุข ใครก็ตามดำรงชีวิตที่ปราศจากความรอบคอบ ซื่อสัตย์ และยุติธรรมเขานั้นไม่อาจใช้ชีวิตอย่างมีความสุข” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2552 : 314)

จากทัศนะกลุ่มโสเฟิสต์และกลุ่มอภิปิควิรัสดังกล่าวข้างต้น มีนักนักปรัชญาอีกกลุ่มที่เห็นต่างไป เช่น โสกราตีส (Socrates 469-399 B.C.) เห็นว่ามนุษย์ไม่ใช่เครื่องวัดทุกสิ่ง สิ่งที่ทำให้ความสุขแก่เราก็ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และสิ่งที่ทำให้ความทุกข์ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเลวเสมอไป ความพอใจของร่างกายมิใช่เครื่องวัดความจริงและความดี จิตอันเป็นอมตะพร้อมกับอำนาจแห่งเหตุผลเท่านั้นที่จะวัดความจริงได้ กิจกรรมที่มนุษย์ควรจะทำสนใจมิใช่กิจกรรมทางกาย แต่เป็นกิจกรรมทางจิต คือการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง (Huby. อ้างถึงในศรีนวล ศุภานุสนธิ, 2546 : 1) การดำเนินชีวิตดีนั้นมนุษย์ต้องรู้จักพัฒนาปัญญาให้เข้าถึงความจริง โสกราตีสกล่าวว่า “ความรู้คือคุณธรรม” (Knowledge is virtue) (Stumpf, 1975) ความรู้ตามทัศนะของโสกราตีส หมายถึงความรู้ที่รู้ว่าอะไรดี ชั่ว ถูก ผิด หรือควร ไม่ควร โสกราตีสเชื่อว่าผู้มีความรู้จะไม่กระทำในสิ่งผิด แต่บางครั้งการที่บุคคลกระทำการสิ่งผิดนั้น เพราะเขาผู้นั้นขาดความรู้ ฉะนั้นโสกราตีสจึงสอนให้มนุษย์พิจารณาหรือสำรวจตนเองอยู่เสมอ ดังที่โสกราตีสกล่าวว่า “ชีวิตที่ปราศจากการสำรวจไม่คุ้มที่จะอยู่” (วิทวัส วิทวัส, 2526 : 49) นอกนั้นก็ยังมีเพลโต (Plato 428-348 B.C.) ผู้เป็นศิษย์ของโสกราตีสและอริสโตเติล (Aristotle 382-322 B.C.) มีทัศนะเช่นเดียวกับโสกราตีสที่เชื่อว่าชีวิตที่ดีคือ ชีวิตที่ใช้ปัญญา หรือความรู้เป็นเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิต

ในส่วนจริยศาสตร์ของค่านั้้นแตกต่างจากทัศนะข้างต้นอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ค่านั้ที่เชื่อว่าชีวิตที่ดี นอกจากมีปัญญาประกอบด้วยเหตุผลที่เกิดแต่เจตนาดีแล้ว ความดีตามทัศนะของค่านั้ต้องเป็นสิ่งแน่นอนตายตัว โดยไม่ขึ้นกับเวลา สถานที่ เหตุการณ์และตัวผู้กระทำใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะค่านั้เชื่อว่าเจตนาดี (Good will) เป็นเครื่องตัดสินค่าการกระทำทางจริยธรรม ดังที่ค่านั้กล่าวว่า “Nothing can possibly be conceive in the world, or even out of it, which can be called good, without qualification, except a good will. แปลว่า ไม่มีสิ่งใดที่เป็นไปไม่ได้ ที่เราจะคิดว่าสิ่งหนึ่งในโลกนี้หรือ แม้แต่ในโลกเป็นสิ่งที่ดี โดยปราศจากเงื่อนไข นอกจากเจตนาดี” (Kant, Immanuel, 1959 : 55) จากข้อความนี้ชี้ให้เห็นว่าโดยตัวของมันแล้ว (ความดี) การกระทำทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือลบ ผลของการกระทำความดีที่เกิดจากเจตนาดีก็ยิ่งถือว่ามีค่าทางจริยธรรมอยู่นั่นเองดังนั้นค่านั้เชื่อว่าโดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วเป็นสัตว์ที่มีมโนธรรมสำนึกมีปัญญาและเจตนาดีที่เป็นอิสระจากโลกธรรมชาติ

การศึกษาหลักแนวคิดทางจริยธรรมตะวันออกโดยเฉพาะแนวคิดทางจริยธรรมตามในพระพุทธศาสนาตามทัศนะของพระอาจารย์ชาลี กนตสีโล การเลือกศึกษาตามทรรศนะของพระอาจารย์ชาลี เพราะท่านเป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่ที่ทรงความรู้ความสามารถที่โดดเด่นหลายด้าน เช่น ด้านธรรมศึกษา ภาษาบาลี อภิปรัชญา วิปัสสนากรรมฐานและด้านการพัฒนาสังคมความสามารถในการนำหลักแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์อบรมกับศาสตร์สมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ด้วยความชำนาญและรอบรู้ด้านปริยัติและปฏิบัติ ฉะนั้น การนำหลักธรรมเผยแผ่สู่สาธารณชนจึงประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั้งในและต่างประเทศ ท่านมีผลงานที่เป็นคุณูปการต่อสังคมนานับประการในหลายด้าน ด้วยความดีงามของท่านนี้ ก่อนวาระสุดท้ายชีวิตของท่าน จึงได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ลาวให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ตามลำดับ ดังนี้ (1) เป็นรองประธานองค์การพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาวรูปที่ 4 (2) เป็นประธานกรรมการด้านการเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐาน (3) เป็นประธานโครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา และ (4) เป็นรองประธานแปลพระไตรปิฎกฉบับภาษาลาว และนอกจากนี้ท่านยังได้รับปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใน พ.ศ. 2551 อีกด้วย

ในประเด็นแนวคิดทางจริยธรรมของค่านั้กับพระอาจารย์ชาลี กนตสีโลนั้น มีหลักคิดพื้นฐานที่แตกต่างทางวัฒนธรรมกันมากที่สุด ซึ่งวัฒนธรรมตะวันตกกับตะวันออกนั้นค่อนข้างแตกต่างกันมากเลยทีเดียว เป็นไปได้ไม่ว่าเมื่อนำหลักแนวคิดทางจริยธรรมของทั้งสองท่านมาเปรียบเทียบกันแล้วจะมีความคล้ายคลึงกันทั้งหมดหรือว่าแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงอย่างไร ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาแล้วมาเปรียบเทียบประเด็นข้อสงสัยให้ชัดเจน แล้วนำเสนอข้อเท็จจริงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทางจริยธรรมของอิมมานูเอลค่านั้กับพระอาจารย์ชาลี กนตสีโล
- 2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดทางจริยธรรมของอิมมานูเอลค่านั้ กับแนวคิดทางจริยธรรมของพระอาจารย์ชาลี กนตสีโล

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

- 5.1 ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และ CD บันทึกการบรรยายที่เกี่ยวข้องทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ
- 5.2 เรียบเรียงข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนำมาวิเคราะห์
- 5.3 สรุปผลการวิจัย
- 5.4 อภิปรายผลการวิจัยเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

แนวคิดทางจริยธรรมของคานท์ (The concept of Kant's Moral Philosophy)

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทางจริยธรรมของคานท์เป็นแนวคิดที่ต้องใช้หลักของเหตุผล(reason) คานท์เรียกว่า เหตุผลปฏิบัติ(practical reason) กล่าวคือ มันเป็นเหตุผลปฏิบัติทางปัญญาที่เกิดจากเจตนาดี (good will) ซึ่งก็คือเจตนาดีในการปฏิบัติหน้าถูกต้อง การทำดีในทรศนะของคานท์คือ ต้องเป็นความดีในทุกโอกาส โดยปราศจากเงื่อนไข ทั้งนี้ต้องมีการกระทำที่เรียกว่าดีได้ ต้องเกิดจากเจตนาดีเท่านั้น ดังที่คานท์กล่าวว่า “มันเป็นไปไม่ได้ ที่เราจะคิดว่ามีสิ่งหนึ่งใดในโลกนี้ หรือแม้แต่ในโลกเป็นสิ่งที่ดีโดยปราศจากเงื่อนไข นอกจากเจตนาดี” คานท์อธิบายว่า เจตนาดีเป็นสิ่งดีโดยปราศจากเงื่อนไข เพราะมันเป็นสิ่งดีในตัวมันเองหรือดีอย่างสมบูรณ์ เจตนาดีเป็นสิ่งที่ดีได้ในทุกสถานการณ์และทุกสภาพแวดล้อม โดยไม่จำเป็นต้องอิงอาศัยปัจจัยภายนอกใด ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องหรือเสริมคุณค่าของมัน ดังนั้น ความเป็นคนดีในทรศนะของคานท์ก็จะต้องเป็นบุคคลที่กระทำการใด ๆ ก็ตามต้องเกิดจากเจตนาดี เพราะเจตนาดีเท่านั้นที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำทุกอย่างว่าดีได้โดยไม่มีเงื่อนไข เป็นความดีตามหน้าในฐานะความเป็นมนุษย์

อนึ่ง ความคิดทางจริยธรรมของคานท์ถือว่าเป็นแนวคิดแบบสมบูรณ์นิยม (Absolutism) เพราะคานท์ถือว่าการกระทำใดหนึ่งจะดีหรือชั่วนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ แต่กำหนดเอากฎเกณฑ์ที่แน่นอนตาย ในทรศนะของคานท์ ถือว่าคุณค่าทางจริยธรรมนั้นเป็นวัตถุวิสัย (objective) และเกณฑ์การตัดสินก็มีความแน่นอนตายตัวเช่นกัน ดังนั้น แนวหลักคิดทางจริยธรรมของคานท์จึงจัดเป็นแบบสัมบูรณ์นิยม คำว่าสัมบูรณ์นิยม คือสิ่งที่เป็นอยู่ที่แน่นอนตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงไปตามโอกาส เวลา สถานที่ หรือแม้แต่ตัวบุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น

แนวคิดทางจริยธรรมที่ปรากฏในคำสอนของพระอาจารย์ชาลี

พบว่า มีอยู่ 3 ชั้น คือ

จริยธรรมพื้นฐาน (The best moral philosophy)

จริยธรรมพื้นฐาน ได้แก่ เบญจศีล (ศีล 5) และเบญจธรรม (ธรรม 5) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ใช้ปฏิบัติควบคู่กันแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะหลักทั้ง 2 นี้ ได้แก่ (1) การงดเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน คู่กับธรรม คือเมตตากรุณา ความรักใคร่ปรารถนาดี ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (2) งดเว้นจากการลักทรัพย์ คู่กับธรรม คือสัมาอาชีวะ การประกอบอาชีพสุจริต (3) งดเว้นจากการล่วงละเมิดหรือประพฤติผิดในกามของสามี-ภรรยาผู้อื่น คู่กับธรรม คือ กามสัมมยุมะ การสำรวมในกาม ไม่ประพฤติผิดในกาม (4) งดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด คำหยาบเพื่อเจ้า คู่กับธรรม คือ สัจจะวาจา มีความจริงใจ (5) งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา ยาเสพติด ที่ให้โทษทุกชนิดอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คู่กับธรรม คือ สัมมาสติ มีสติสัมปชัญญะ มีสติปัญญาดี รู้รอบ

จริยธรรมพื้นฐานนี้เมื่อจำแนกแยกส่วนแล้วได้ 2 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนที่เป็นข้อห้ามการละเมิดต่อบุคคลอื่น 1 และส่วนที่เป็นข้อห้ามการละเมิดต่อตนเอง 1 การละเมิดต่อบุคคลอื่น เช่น การฆ่าเป็นสิ่งผิดเพราะละเมิดร่างกายและชีวิตผู้อื่น(รวมสัตว์ด้วย) การลักทรัพย์ผิด เพราะละเมิดทรัพย์สินที่คนอื่นครอบครอง, การประพฤติผิดในกามผิด เพราะละเมิดบุคคลที่คนอื่นครอบครอง

หลักจริยธรรมชั้นกลาง (The Middle Moral Philosophy)

จริยธรรมชั้นนี้เป็นจริยธรรมที่ยกระดับคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้นจากชั้นจริยธรรมพื้นฐาน (ศีล 5 -ธรรม 5) ข้างต้น จริยธรรมชั้นพัฒนามาจากหลักจริยธรรมพื้นฐาน แต่การจะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมชั้นกลางนี้ต้อง ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า กุศลกรรมบถ ซึ่งหลักจริยธรรมชั้นนี้ต้องใช้พิจารณาญาณ คือมีโยนิโสมนสิการที่แยบยน์ดัดก่อนลงมือทำสิ่งต่าง ๆ เมื่อสามารถทำได้ตามลำดับดังนี้ ก็จะสามารถพัฒนาธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไปถึง จริยธรรมชั้นสูงสุดได้ ดังนั้น จริยธรรมชั้นกลางนี้จึงยังเป็นธรรมชั้นที่เรียกว่ากุศลกรรมบถ 10ประการ โดยแยกปฏิบัติได้เป็น 3 ข้อดังนี้

กายกรรม การกระทำทางกาย ได้แก่การเว้นอกุศล3 คือ (1) เว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน (2) เว้นจากการลักทรัพย์และ (3) เว้นจากการล่วงละเมิด หรือประพฤติผิดในกาม

วจีกรรม การกระทำทางวาจา ได้แก่ การเว้นอกุศลกรรมบถของศีลข้อ 4 โดยแยกเป็น 4 ข้อ คือ (1) เว้นจากการพูดเท็จ (2) เว้นจากการพูดส่อเสียด (3) เว้นจากการพูดคำหยาบ (4) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม การกระทำทางใจ ได้แก่การเว้นจากคิดที่ก่อให้เกิดอกุศลกรรม โดยแยกเป็น 3 ข้อ คือ(1) ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น (2) ไม่คิดปองร้ายเบียดเบียนกัน (3) ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

ในการปฏิบัติตามหลักแนวคิดทางจริยธรรมชั้นนี้ ก็เพื่อยกระดับความประพฤติกรรมดีงามให้สูงขึ้นไปถึงระดับ ซึ่งก็คือการพัฒนาจากจริยธรรมชั้นพื้นฐาน คือ ศีล 5-ธรรม 5 นั้นเอง ฉะนั้น จริยธรรมในระดับนี้จึงเป็นยกระดับสิ่งดีงามตามวิถีของกุศลกรรมบถ ในการยกระดับชีวิตที่ดีงามให้สูงขึ้นระดับนี้สิ่งที่ควรใส่ใจและจำเป็น ก็คือ การรู้จักคิดใคร่ครวญให้รอบคอบ (โยนิโส) ก่อนเสมอหมายถึง การใช้โยนิโสมนสิการก่อนแล้วลงมือทำ นอกจากนี้ พึงงดเว้นอกุศลกรรมบถ 10 คือ ทางแห่งความเสื่อมที่ตรงข้ามกับกุศลกรรมเพราะอกุศลกรรม (สิ่งชั่ว) นั้นมีนัยตรงข้ามกุศลกรรมบถดังกล่าวข้างต้น คือ กายกรรม 3 วจีกรรม 4 มโนกรรม 3 ดังนั้น หลักจริยธรรมชั้นนี้จึงจัดว่าเป็นหลักธรรมที่มีความละเอียดลึกซึ้งกว่าชั้นศีลธรรม เพราะนอกจากมีศีลธรรมดีแล้วต้องรู้จักใช้พิจารณาใคร่ครวญให้ถี่ถ้วนและแยบคายก่อนลงมือปฏิบัติกิจกรรมทุกครั้งไป

หลักจริยธรรมชั้นสูง (The highest Moral Philosophy)

ดังกล่าวแล้วข้างต้นเรื่องการดำเนินชีวิตที่ดีนั้นต้องเป็นไปตามหลักศีลธรรมและกุศลกรรมบถตามลำดับ ทั้งนี้ ก็เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทีละขั้นตามลำดับเพื่อก้าวเข้าสู่ชีวิตที่ชั้นสูง นั่นก็คือ การปฏิบัติตามวิถีของมัชฌิมาปฏิบัติหรือมรรคมงคล 8 ซึ่งเป็นหลักหรือวิถีของอริยบุคคล ในหลักธรรมชั้นนี้มีความสัมพันธ์กันกับหลักจริยธรรม 2 ชั้นดังกล่าวข้างต้น มีรายละเอียดการปฏิบัติ ดังนี้

สัมมาทิฐิ(Right Understanding) ความเห็นชอบ หมายถึงการเห็นไตรลักษณ์ คือ มีความรู้ความเข้าใจถูกต้องในกุศลและอกุศลมี 2 ระดับได้แก่ ความเห็นถูกต้องระดับโลกียะและโลกุตตระ ความเห็นถูกต้องระดับโลกียะนั้นเป็นความเห็นของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับอยู่ในโลก เชื่อในคุณความดี เชื่อว่าทำดียอมได้ดี ทำชั่วยอมได้ชั่ว บุญและบาปมีจริงเป็นต้น แล้วแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ที่เป็นสัมมา (ถูกต้อง) ด้วยการประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่น โดยไม่ทำตนเบียดเบียนผู้อื่นและผู้อื่นก็ไม่ได้รับความเดือดร้อนอันเกิดจากการกระทำของเรา ส่วนความเห็นถูกต้องระดับโลกุตตระนั้นเป็นความเห็นที่ถูกต้องเฉพาะตัวเองที่เข้มข้นในธรรมจนถึงขั้นเป็นผู้มีปัญญาเห็นแจ้งในอริยสัจจ์ คือ เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีตัว ไม่ใช่ตนของเรา เป็นแต่เหตุปัจจัยปรุงแต่งตามธรรมชาติ เป็นต้น ฉะนั้น

สัมมาทิฐิ นี้จึงเป็นการเห็นถูกต้องจากการใช้ปัญญาใคร่ครวญ โดยมีองค์ประกอบ 2 ประการเป็นหลัก คือ(1) ปรโตโฆสะ คือ มีเสียงที่ดังาม เสียงที่ถูกต้อง ที่อำนวยให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง เช่น การมีกัลยาณมิตรคอยให้คำตักเตือนหรือแนะนำสิ่งที่ดีให้ และ (2) โยนิโสมนสิการ คือ การทำใจแบบคาย หมายถึงรู้จักใช้ปัญญาคิดหาเหตุผล รู้จักแยกแยะว่าสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก หรือควร ไม่ควรอย่างไร หลักธรรมทั้ง 2 นี้ล้วนเป็นปัจจัยสนับสนุนก่อให้เกิดปัญญาที่แจ่มแจ้งในธรรม ถ้าหากขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งหรือผิดพลาดคือ มิจฉาทิฐิได้

สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) ความดำริหรือความตั้งใจที่ถูกต้อง หมายถึงความตั้งใจไว้ชอบที่จะกระทำสิ่งที่ถูกต้องสัมมาสังกัปปะแบ่งได้ 2 ระดับคือสัมมาสังกัปปะระดับโลกียะและสัมมาสังกัปปะระดับโลกุตระ องค์ธรรมก่อให้เกิดความดำริชอบหรือความคิดชอบ

สัมมาวาจา (Right Speech) วาจาชอบ หมายถึง การเจรจาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ สัมมาวาจาแบ่งได้ 2 ระดับ ได้แก่สัมมาวาจาที่เป็นโลกียะและสัมมาวาจาที่เป็นโลกุตระสัมมาวาจาที่เป็นโลกียะ ได้แก่ 1) การงดเว้นจากการพูดเท็จ คือพูดความจริง ตามความเป็นจริง ไม่มีเจตนาที่จะพูดให้คลาดเคลื่อนออกไปจากความเป็นจริงและพูดเหมาะสมตามกาลเทศะและบุคคล 2) การงดเว้นจากวาจาส่อเสียด พูดประสานสามัคคี คือ การพูดส่งเสริมให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกันในหมู่คณะ ไม่เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน 3) การงดเว้นจากวาจาหยาบคาย ให้พูดแต่คำพูดสุภาพ ไพเราะ ไม่เป็นโทษแก่ผู้ฟัง รู้จักพูดยกย่อง ให้กำลังใจแก่ผู้ทำความดี และ 4) การงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดแต่สิ่งที่มีประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น สามารถนำไปประกอบอาชีพหรือดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมได้ดี ลักษณะคำพูดที่มีประโยชน์นั้นจะต้องส่งเสริมให้ผู้ฟังมีจิตใจสูงขึ้น ละทิ้งความชั่วหันมาทำความดีสัมมาวาจาดังกล่าวมีนัยตรงข้ามกับมิจฉาวาจา 4 ในอกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ พูดเท็จ, พูดส่อเสียด, พูดคำหยาบ และ พูดเพ้อเจ้อส่วนสัมมาวาจาที่เป็นโลกุตระ ได้แก่ เจตนาการงด การเว้น การเว้นขาด คือ มีเจตนางดเว้นจากวจีทุจริต 4 ของท่านผู้มีจิตเป็นอริยะมีจิตไร้อาสวะ มีอริยมรรคเป็นต้นทาง และกำลังเจริญอริยมรรคอยู่

สัมมากัมมันตะ (Right Action) การกระทำชอบหรือการปฏิบัติงานชอบ หมายถึง การประกอบกิจการงานที่ไม่มีโทษทุกชนิด สัมมากัมมันตะนี้แบ่งออกเป็น 2 ระดับด้วยกัน คือ ระดับโลกียะและโลกุตระสัมมากัมมันตะระดับโลกียะ ได้แก่ 1) การงดเว้นจากการดัดรอนชีวิตหรืองดเว้นจากการฆ่า เนื่องจากทุกชีวิตต่างมีความรักในชีวิตของตนไม่ปรารถนาให้ชีวิตของตนต้องพบกับความทุกข์ยากเดือดร้อน ต้องการพบกับความสุข ความเจริญ มนุษย์มีความรักในตนเองมากเท่าไรสัตว์อื่นก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน ดังนั้นการไม่ฆ่าหรือไม่เบียดเบียนย่อมเป็นความต้องการของสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้น เราต้องมีธรรมให้งดเว้นจากการฆ่า นั่นคือ ความเมตตา กรุณา 2) การงดเว้นจากการถือเอาสิ่ง ของที่เขามิได้ให้การลักขโมยทรัพย์สมบัติที่มีเจ้าของรักและหวงแหนเป็นสิ่งผิดเพราะทรัพย์สินเป็นของที่หามาด้วยความยากลำบากการขโมยสิ่งของของผู้อื่นย่อมทำให้ชีวิตและครอบครัวเขาได้รับความเดือดร้อน หลักธรรมประกอบในการเว้นจากการลักขโมย นั่นคือ ทาน การให้เป็นการทำลายความโลภที่มีอยู่ในจิตใจได้ และ 3) การงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม คือ การไม่ประพฤติดินคู่ครอง บุตร ภรรยา และสามีผู้อื่น การเว้นจากการประพฤติดินในกามจะต้องมีธรรมประกอบ นั่นคือสันโดษอันเป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความพอใจในคู่ครองของตนนั่นเอง ส่วนสัมมากัมมันตะในระดับโลกุตระ ได้แก่ ความงด ความเว้น ความเว้นขาด คือ เจตนางดเว้นจากกายทุจริต 3 ของผู้ที่มีจิตใจห่างไกลข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้พร้อมด้วยอริยมรรคเจริญอริยมรรคอยู่ (โดยเฉพาะภิกษุ)

สัมมาอาชีพะ(Right Livelihood) การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การประกอบอาชีพที่ไม่เป็นโทษทุกชนิด โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับโลกียะและระดับโลกุตตระ สัมมาอาชีพะระดับโลกียะ ได้แก่ การประกอบอาชีพสุจริต ละอาชีพที่เป็นมิจฉาอาชีพะ ซึ่งเป็นการหาเลี้ยงชีพที่ไม่ถูกต้อง เช่น การคดโกง หรือหลอกลวง การตลบตะแลง การปลอมสินค้าการรับซื้อของโจร เป็นต้นทั้งนี้ในการประกอบสัมมาอาชีพะ ท่านได้วางหลักธรรมที่ใช้ในการประกอบอาชีพไว้ด้วยคือ หลักทิวฐธัมมิกัตถะประโยชน์ ได้แก่ อุฏฐานสัมปทาอารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตาส่วนสัมมาอาชีพะในระดับโลกุตตระ ได้แก่ ความมต ความเว้น ความเว้นขาด เจตนางดเว้นจากมิจฉาอาชีพะของภิกษุผู้มีจิตใจทางไกลเข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้พร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่

สัมมาวายามะ(Right Effort) หมายถึง ความพยายามชอบหรือความเพียรชอบ ซึ่งสัมมาวายามะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัมมัปปทานมี 4ได้แก่

- 1) เพียรป้องกัน หรือเพียรระวังไม่ให้กุศลเกิดขึ้น
- 2) เพียรละ หรือเพียรกำจัดอกุศลที่เกิดขึ้น
- 3) เพียรเจริญ หรือเพียรสร้างให้กุศลที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น
- 4) เพียรรักษา หรือส่งเสริมกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้มีอยู่ต่อไป

สัมมาสติ (Right Mindfulness) การระลึกชอบ หมายถึง ระลึกได้ ไม่เพเลอเรือ ไม่พินเพื่อนเป็นภาวะที่ตื่นตัวคอยรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ตนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดสติ ก็คือ สติปัฏฐานที่ แปลว่า ที่ตั้งของสติ หรือที่ที่สติเข้าไปตั้งอยู่หรือธรรมอันเป็นที่ตั้งของสติมี 4 ได้แก่ 1) กายานุปัสสนา คือ การพิจารณาเห็นกายในกาย 2) เวทนานุปัสสนา คือการพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา 3) จิตตานุปัสสนา คือการพิจารณาเห็นจิตในจิต 4) ธัมมานุปัสสนา คือ การพิจารณาเห็นธรรมในธรรมที่เกิดขึ้นกับจิต ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล

สัมมาสมาธิ (Right Concentration) ความตั้งใจมั่นชอบ หมายถึง ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่ออารมณ์ภาวะที่จิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ส่ายไปมา

อภิปรายผล

ประเด็นที่เหมือนกัน

การศึกษาแนวคิดทางจริยธรรมของค้ำกับแนวคิดทางจริยธรรมพระอาจารย์ชาลี กนตสีโล มีข้อสรุปประเด็นที่มีความสอดคล้องได้ว่า ดังนี้

ด้านเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมกับการกระทำพบว่า เกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมต่อการกระทำของค้ำกับพระอาจารย์ชาลีมีความคล้ายคลึงกันในเรื่องที่ว่า ต่างมุ่งเน้นที่สาเหตุของการกระทำเป็นหลัก กล่าวคือ ทักษะของค้ำกับการกระทำที่ดีต้องมีสาเหตุมาจากเจตนาดี โดยค้ำท้อธิบายว่า เจตนาดีเป็นสิ่งดีในตัวเองโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ มันเป็นสิ่งดีในทุกสถานการณ์และทุกสภาพแวดล้อม โดยไม่อิงอาศัยปัจจัยภายนอกใดๆ ทั้งสิ้นมาเสริมคุณค่าความดีของมัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ค่าความดีของเจตนาดีไม่ใช่ได้มาจากผลของการกระทำหรือเป้าหมายใด ๆ แต่การกระทำที่ไม่ถูกต้องย่อมมีสาเหตุมาจากเจตนาที่ตรงข้าม ส่วนเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในทักษะของพระอาจารย์ชาลีพูดถึงเจตนาว่าเป็นสามเหตุการณ์กระทำเช่นกัน ว่าเจตนาดีนั้นเป็นแก่นแท้ของการกระทำทางกาย วาจา ใจ และเป็นตัวผลักดันอยู่เบื้องหลัง แต่เจตนาในทรรศนะของพระอาจารย์ชาลีนั้นแยกเป็นเจตนามีรากเหง้าเป็นกุศลมูล มีความไม่โลภ ความไม่โกรธและความไม่หลง ส่งผลให้กระทำแต่ความดี ความถูกต้องดีงาม และเจตนามีรากเหง้าเป็นอกุศลมูล มีความโลภ ความโกรธ และความหลง ส่งผลให้กระทำทำความชั่ว หรือไม่ถูกต้องเลวทราม

ทักษะเกี่ยวกับเรื่องหน้าที่พบว่า หน้าที่ทางจริยธรรมของค่าน้ำและพระอาจารย์ชาลี กนฺตสีโลมีความคล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่า การกระทำตามหน้าที่ต้องเกิดจากสำนึกในหน้าที่อย่างแท้จริง โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป้าหมายหรือประโยชน์ใด ๆ ในทักษะของค่าน้ำการกระทำตามหน้าที่ทางจริยธรรมต้องเกิดจากเจตนาดีที่แสดงออกมาในรูปของการกระทำตามหน้าที่ ในเรื่องนี้ค่าน้ำมุ่งเน้นการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ โดยไม่หวังผลตอบแทน และไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น ส่วนหน้าที่ตามทักษะของพระอาจารย์ชาลีนั้นแยกออกเป็นสองระดับ คือ ระดับโลกิยะ และโลกุตตระ การกระทำตามหน้าที่ที่มุ่งเน้นเพื่อหน้าที่โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ หรือการทำหน้าที่ที่ไม่ต้องมีเงื่อนไขหรือไม่ยึดมั่นถือมั่นในการกระทำตามหน้าที่ระดับนี้เป็นการทำหน้าที่ของอริยบุคคลขึ้นไป

ด้านบทบาทและเหตุผลด้านแนวคิดทางจริยธรรม พบว่า บทบาททางจริยธรรมเรื่องเหตุผลนั้น ทั้งค่าน้ำและพระอาจารย์ชาลี มีความคล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่า เหตุผลเป็นพื้นฐานของการกระทำที่ดี ในทักษะของค่าน้ำการกระทำที่เป็นบทบาททางจริยธรรมว่ามีสาเหตุจากเจตนาดี ว่าเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะมันเป็นสิ่งที่สร้างหรือผลิตเจตนาดี นั่นคือ เหตุผล ซึ่งค่าน้ำเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ผู้มีเหตุผล สำหรับดูแลความประพฤติหรือการกระทำต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมกับงานที่ทำ เหตุผลที่ผลิตเจตนาดีเป็นสิ่งดีในตัวเองและเหตุผลที่เกิดแต่เจตนาดีก็เป็นมูลฐานของการกระทำที่ดีทั้งหลายทั้งปวงไปด้วย ในทักษะการกระทำที่เป็นบทบาททางจริยธรรมของพระอาจารย์ชาลีมีสาเหตุคือเจตนาดีที่ประกอบ ด้วยปัญญาเป็นมูลฐานของการกระทำทั้งหมด ผู้ที่ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาย่อมเป็นบุคคลที่เป็นอยู่อย่างผู้ประเสริฐ นอกนั้นผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาย่อมสามารถแยกแยะวินิจฉัยได้ว่าการกระทำใด เป็นการกระทำที่ดี ไม่ดี ถูกต้อง ควรทำ ซึ่งสอดคล้องพระเทพเวที (ป.อ.ประยุตโต) กล่าวว่า “ปัญญา” คือ ความรู้ทั่วหรือรู้ชัด ได้แก่ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้ เหตุผลหรือความรู้ ประเภทคิดจัดสรรและวินิจฉัย รู้จักแยกแยะวินิจฉัยได้ว่าสิ่งใดจริง เท็จ ดี ชั่ว ถูก ผิด ควรหรือไม่ควร เป็นคุณ โทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ รู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลหรือปัจจัยต่าง ๆ รู้ภาวะตามความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ รู้ว่าจะนำไปใช้หรือปฏิบัติอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาได้

ด้านแนวคิดแบบสมบูรณนิยม พบว่า ความเป็นสมบูรณนิยมของค่าน้ำและพระอาจารย์ชาลีมีความคล้ายคลึงกันในแง่ที่เกณฑ์สำหรับตัดสินการกระทำและค่าทางจริยธรรมมีความ แน่นอนตายตัว กล่าวคือ ในทักษะของค่าน้ำค่าทางจริยธรรม เช่น ดี ชั่ว ถูก ผิด ว่ามีความแน่นอนตายตัว โดยไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของเวลา สถานที่ ตัวบุคคล ผู้กระทำ หรือแม้แต่สภาพแวดล้อมใด ๆ เมื่อค่าน้ำยอมรับว่าค่าทางจริยธรรมมีความแน่นอนตายตัว ก็ยอมรับอีกว่า มีเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมก็มีความแน่นอนตายตัวด้วยเช่นกัน ดังนั้น ค่าน้ำกล่าวว่าเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินก็คือ **เจตนาดี** ส่วนทักษะของพระอาจารย์ชาลี ค่าทางจริยธรรม เช่น ดี ชั่ว ถูก ผิด ก็มีความแน่นอนตายตัวเช่นกัน กล่าวคือ ความดีเป็นคุณลักษณะที่แน่นอนของความจริง ไม่ว่าจะการกระทำดีปรากฏที่ไหนความจริงก็ปรากฏที่นั่น และเกณฑ์ที่ใช้ตัดสินค่าทางจริยธรรมว่าเป็นสิ่งดี ชั่ว ก็คือ กุศลมูลและอกุศลมูล การกระทำใดหนึ่งที่เกิดจากเจตนาดีย่อมก่อให้เกิดการกระทำที่ดี ถูกต้องเสมอ การกระทำใดหนึ่งที่เกิดจากอกุศลมูลก็ย่อมก่อให้เกิดการกระทำที่ชั่วหรือไม่ถูกต้องอย่างเช่นกัน

ประเด็นที่แตกต่างกัน

ในประเด็นความแตกต่างด้านแนวคิดทางจริยธรรมของค่าน้ำกับพระอาจารย์ชาลี กนฺตสีโล กล่าวคือ ในทักษะของค่าน้ำอารมณ์ความรู้ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ความรู้สึกทางบวก และอารมณ์ทางลบ ไม่สามารถนำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินค่าทำความดีทางจริยธรรมได้ ทั้งนี้เพราะค่าน้ำเชื่อว่าผลคือความสุข ทุกข์ ประโยชน์ ขาดทุน เป็นต้น ไม่สามารถวัดได้ว่าเป็นความดีอย่างแท้จริง ค่าน้ำตัดสินค่าความดีทางจริยธรรมว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ ให้ดูจากการปฏิบัติหน้าที่อันเกิดจากเจตนาดีเท่านั้น ทั้งนี้ต้องประกอบไปด้วยเหตุผลทางปัญญาไตร่ตรองดีแล้วเท่านั้น แต่พระอาจารย์ชาลีกับให้คุณค่าทางจริยธรรมที่เป็นอารมณ์ทางบวก เช่น ความเมตตา กรุณา ฉันทะ ว่าเป็นความดี

เพราะเกิดจากกุศลเจตนาที่ประกอบด้วยปัญญาว่าเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมว่าเป็นสิ่งดีแต่ความดีตามทัศนะของพระอาจารย์ชาลีนั้นแบ่งความดีเป็น 3 ระดับ คือระดับของศีลธรรมซึ่งเป็นความดีระดับพื้นฐาน ความดีระดับของกุศลกรรมบถ ซึ่งเป็นความดีระดับขั้นสมาธิ และความดีระดับสาม เป็นความดีขั้นอริยบุคคล เป็นความดีขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาตามพระศนะของพระอาจารย์ชาลี กนตลีโล่นั้นคือ การเดินตามอริยมรรคมีองค์ 8

อนึ่งคำนี้ถือว่าการกระทำความดีนั้นจะต้องมีการพิจารณาระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ความรู้สึก แต่พระอาจารย์ชาลีถือว่าอารมณ์ความรู้สึกด้านบวกเป็นสิ่งควรทำ กระนั้นก็ตามแม้ว่าแนวคิดทางจริยธรรมในพระศนะคำนี้กับพระอาจารย์ชาลีเรื่องความดีสูงสุดเกี่ยวกับหน้าที่นั้นมีความคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง แต่ก็มีส่วนแตกต่างกันที่เป้าหมาย กล่าวคือ สำหรับคำนี้การทำตามหน้าที่เพื่อหน้าที่เป็นการทำหน้าที่ให้สำเร็จ เมื่อปฏิบัติหน้าที่เสร็จทุกอย่างก็จบลงตรงนั้นไม่ได้คำนึงถึงผลว่าจะออกมาเป็นอย่างไร เป็นบวกหรือลบ ทั้งไม่ตั้งเป้าหมายอื่นนอกจากทำตามหน้าที่เท่านั้น แต่สำหรับการทำหน้าที่ทำหน้าที่ในทัศนะของพระอาจารย์ชาลี นอกจากต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้องสมบูรณ์แล้วการทำหน้าที่ต้องมีเป้าหมายด้วยในขณะเดียวกัน นั่นคือ การเข้าถึงความจริงสูงสุดหรือความสุขสูงสุด (นิพพาน)

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตฺโต). (2541). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2552). **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์สยาม.
- พระอาจารย์ชาลี กนตลีโล. (2013). **80 ปี ชีวิติธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 1 . จัดพิมพ์โดยโครงการพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนา. โรงพิมพ์ดอกเกตุ ฯ : นครหลวงเวียงจันทน์.
- (2554). **ก้าวสู่แดนปรมัตถ**. จดหมายข่าวชาวพุทธ, 4 (7), 22-24/4 (8), 10-14./4 (9), 18-21.
- (2556). **ขันธ ๕ และปรมัตถธรรม**. [เอกสารสิ่งพิมพ์ ทอดเทพพระสัจญา พุทธวงค์]. นครหลวงเวียงจันทน์.
- (2556). **แนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐาน**. [เท็บบันทึกเสียง, 5 มีนาคม พ.ศ.2553]. นครหลวงเวียงจันทน์.
- (2556). **อบรมพระนิสิตรุ่น 11 เรื่อง แนวทางปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน**. [เท็บบันทึกเสียง, 26 กุมภาพันธ์]. นครหลวงเวียงจันทน์.
- (2556). **ให้อโวาทพระนิสิตจากวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง เนื่องในวันครบรอบ 80 ปีเรื่อง แนวทางการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน**. [เท็บบันทึกเสียง, 22 กุมภาพันธ์ 2013]. นครหลวงเวียงจันทน์.
- (2556). **อบรมกัมมัฏฐานวัดโพชนชัย จังหวัดบ่อแก้ว เนื่องในโครงการวิปัสสนากัมมัฏฐาน**. [เท็บบันทึกเสียง, 5 มีนาคม 2553].
- ศรีนวล ศุภานุสนธิ์. (2546). **ชีวิตที่ดีตามพระศนะของพุทธจริยศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
- วิทย์วิศทเวทย์. (2526). **จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร. พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์, แปล. (2558). **รากฐานแห่งอภิปรัชญาของศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดย
วิคตอรี. (ยังไม่ได้ตีพิมพ์)

Kant, Immanuel. (1959). **Foundation of the Metaphysic of Morals**. L.W., Beck.,
New York: the Liberal Arts Press.

Kant, Immanuel. (2005). **Groundwork of the Metaphysics of Morals**. Cambridge : Cambridge
University Press,.

Symbol of Buddha image : philosophical interpretation

สัญลักษณ์พระพุทธรูป : การตีความเชิงปรัชญา*

Laksanawalee Apiwattanapanya¹ and Puttharak Prabnok²

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences and Center for Research on Plurality in the Mekong Region (CERP),
KhonKaen University, Thailand

¹E-mail: laksanawalee_a@kkumail.com, ²E-mail: budhpr@kku.ac.th

Abstract

The objective of this article was to present the philosophical interpretation through the Buddha image affecting the Thai Buddhist's belief and practice. The Buddha image is respectable and mental refuge of the Buddhists. Buddha formation did not aim at a respect and mental refuge of the Buddhists but it also concealed the Buddhist significance. The interpretation of the philosophical Buddha image caused us know that the Buddha image was not only the respectful idol but it also exhibited the Dhamma and right way of life by the Buddhist principle.

Keywords: The Buddha image, Symbol and Philosophy

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องความหมายของสัญลักษณ์มูทราในพุทธปรัชญาเถรวาท

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะนำเสนอ การตีความเชิงปรัชญาผ่านพระพุทธรูปที่ส่งผลต่อความเชื่อและการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนไทย พระพุทธรูปเป็นสิ่งเคารพสักการะและเป็นที่พึ่งทางใจของชาวพุทธ การสร้างพระพุทธรูปไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อเป็นสิ่งเคารพสักการะและเป็นที่พึ่งทางใจของชาวพุทธเท่านั้น แต่ยังแฝงไปด้วยนัยสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย การตีความพระพุทธรูปในเชิงปรัชญาทำให้ทราบว่า พระพุทธรูปมิใช่เป็นเพียงแค่รูปเคารพ แต่ยังนำเสนอหลักธรรมและวิถีการดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

คำสำคัญ: พระพุทธรูป, สัญลักษณ์, ปรัชญา

1. บทนำ

พระพุทธรูปอยู่คู่กับพระพุทธศาสนาและปรัชญามาอย่างช้านาน พระพุทธรูปไม่เพียงแต่มี ลักษณะที่สวยงามในทางศิลปะอย่างเดียว ด้วยเพราะว่า รูปเคารพที่สร้างขึ้นตามอุดมคตินั้น ต้องสร้างให้เข้าถึงแก่นของคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาด้วย จึงกล่าวได้ว่า คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาทำให้เกิดการสร้างพระพุทธรูปขึ้น แต่ไม่ใช่ว่าการสร้างนั้นจะแสดงให้เห็นถึงรูปร่างที่แท้จริงของพระพุทธรองค์ แต่การสร้างพระพุทธรูป มีที่มาไปเกี่ยวกับแนวคิดและคำสั่งสอนในทางของพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ได้ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์แม้ไม่ปรากฏชัดว่ามี การสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาลหรือไม่ แต่มีการกล่าวอ้างถึงตำนานการสร้างพระพุทธรูป คือ ตำนานพระ แก่นจันทร์ และภายหลังได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นครั้งแรกในแคว้น คันทาราษฎร์ เมื่อประมาณปี พ.ศ 370 โดยกษัตริย์ชนชาติกรีกที่มีชื่อว่าพระเจ้า มิลินเดอร์ พระองค์ทรงเลื่อมใสในหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา และด้วยความเป็นชาวกรีกที่เคยนับถือรูปเคารพของเทพเจ้าอยู่ก่อน พระองค์จึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นเพื่อเป็น สัญลักษณ์เอาไว้ระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยเหตุนี้การสร้างพระพุทธรูปจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ เพื่อเอาไว้แสดงถึงความน้อมรำลึก และบอกถึงความศรัทธาในหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนา

การสร้างพระพุทธรูปจึงกลายเป็นบ่อเกิดของศรัทธามากยิ่งขึ้นภายหลังองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ทรงดับขันธปรินิพพานไป ทำให้เกิดสัญลักษณ์เตือนใจให้ได้เจริญ พุทธานุสสติ คือการระลึกถึงองค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า และคำสั่งสอนต่างๆของพระองค์ พระพุทธรูป จึงกลายเป็นตัวแทนที่มีคุณค่าอันล้ำค่าทาง สัญลักษณ์ของศาสนาพุทธ และเป็น แม่แบบของสัญลักษณ์ที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง เพราะสิ่งที่พระองค์ได้ให้ไว้ แก่มวลมนุษยชาติคือ ความจริงอันประเสริฐที่สูงสุด สัญลักษณ์พุทธานุสตินี้จึงเป็นเครื่องมือให้เกิดคุณค่าทางจิตใจ นำมาซึ่งความปิติ เพราะความซาบซึ้งในพระคุณของพระองค์

ฉะนั้นการจะศึกษาเนื้อหาเบื้องหลังของความเชื่อผ่านสัญลักษณ์ในพระพุทธรูปจำเป็นจะต้องนำหลัก ปรัชญาที่สำคัญของชาวไทยพุทธมาอธิบายเบื้องหลังปรากฏการของคนส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูป เพราะใน ทุกๆ ความเชื่อและทุก ๆ สาขาวิชา ก็มักจะอยู่บนพื้นฐานของปรัชญา ปรัชญาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกเรื่อง แม้แต่ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปก็ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาที่มีต่อศาสนา ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปรัชญาเป็นส่วน หนึ่งของชีวิตมนุษย์บ้างรู้ตัวว่าตนมีปรัชญาบ้างไม่รู้ตัวว่าตนมีปรัชญา แต่ทุกๆการกระทำของมนุษย์นั้น ไม่ว่าจะ เป็นความคิด การพูด บุคลิกภาพ ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นคือปรัชญาชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการจะ ศึกษาเรื่องสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปในศาสนานั้นมีความหมายและส่งผลมาจากความเชื่อของคนส่วนใหญ่ใน สังคมเพื่อให้เกิดความรู้และเข้าใจในหลักปรัชญาการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับพุทธนุสสติของพระพุทธศาสนา ผู้วิจัย จะได้จำแนกให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับไป

2.ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยในงานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาเอกสาร

- 2.2.1 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.2.2 ศึกษาข้อมูล
- 2.2.3 วิเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูล
- 2.2.4 นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

3.ผลการวิจัย

พระพุทธรูปในตัวแทนของศาสนา

เดิมนั้นพระพุทธศาสนาไม่มีรูปเคารพ ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู มีมาก่อนศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ก็ไม่มีพระพุทธรูปเช่นกัน หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไป ผู้เลื่อมใสในศาสนาพุทธ อยากจะมีสิ่งที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ หรือเป็นสัญลักษณ์ขององค์ศาสดา เพื่อสร้างเรื่องราวขององค์ศาสดาที่พระองค์ทรงหาทางดับทุกข์ และทรงชี้แนวทางสั่งสอนผู้คน เพื่อให้บรรลุถึงความเป็นอยู่และก่อให้เกิดความสุขในหมู่มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตบนโลก

ครั้งแรกของการมีสัญลักษณ์แทนองค์สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ชาวพุทธได้นำเอา กิ่งก้าน ใบโพธิ์ จากบริเวณสังเวชนียสถาน 4 แห่ง มาเก็บไว้เพื่อระลึกบูชาเท่านั้นจนมาถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชพุทธศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่งในสมัยนั้น พระเจ้าอโศกมหาราชได้สั่งสมณทูต จำนวน 500 รูปไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เมืองตักศิลา แคว้นธรรมาฐ เมืองนี้จึงเป็นเมืองแรกที่ประสิทธิประสาทวิทยาการต่าง ๆ หรือ เป็นมหาลัยแห่งแรกทางพระพุทธศาสนาที่ว่าได้ แต่ยังคงไม่มีรูปเคารพแทนพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปคน

พระพุทธรูปหรือรูปเคารพแทนพระพุทธเจ้ามีอยู่ในตำนานเรื่องพระแก่นจันทร์แต่ไม่พบหลักฐานที่แน่ชัด เป็นเพียงตำนานการสร้างพระพุทธรูปองค์แรกขึ้นเท่านั้น เรื่องมีอยู่ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาเพื่อโปรดพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระเจ้าปเสนโกศลทรงคิดถึงและรำลึกถึงแต่พระพุทธองค์เป็นอย่างมาก จึงสั่งให้ช่างไปหาไม้แก่นจันทร์หอมที่ดีที่สุดมาเพื่อแกะสลักเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะคล้ายองค์พระพุทธเจ้าแล้วอัญเชิญไปประดิษฐานยังพระราชมนเทียร หรือที่วังของกษัตริย์นั่นเอง

การสร้างพระพุทธรูปจริงนั้นเริ่มขึ้นระหว่าง พ.ศ 500 ถึง 550 โดยพระเจ้าเมเน็นเดอร์ที่ 1 กษัตริย์เชื้อสายกรีกได้ยกทัพเรือเข้ามาครอบครอง แคว้นคันธาราฐ พระเจ้ามิลินท์ได้พบกับพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงเกิดเรื่องราวของการแลกเปลี่ยนความรู้ และคำถามต่อกัน จนทำให้พระเจ้ามิลินท์ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา หลังจากนั้นไม่นานได้มีการสร้างสถาปัตยกรรมและประติมากรรมในทางพระพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันธาราฐและการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีลักษณะต่าง ๆ ตามพุทธประวัติ เรื่อยมา

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปในอดีต เริ่มจากความระลึกถึงพระพุทธเจ้าก่อน เมื่อไม่ได้เห็นพระองค์จริงของพระองค์จึงสร้างองค์แทน คือ พระพุทธรูปขึ้นมา ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น การระลึกถึงพระพุทธเจ้าจัดเป็นกรรมฐานข้อหนึ่งที่เรียกว่า “พุทธานุสสติกรรมฐาน” ซึ่งเป็นการน้อมจิตระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเพื่อให้จิตมีความสงบ

ก. สัญลักษณ์กับพุทธศาสนา

Symbol หรือสัญลักษณ์ เป็นเครื่องหมายถึงบางสิ่งบางอย่างแต่ไม่ได้คล้ายกับสิ่งที่บ่งชี้ความเชื่อมโยงระหว่างสัญลักษณ์กับของจริงที่อ้างอิงถึงนั้นไม่ใช่ความเชื่อมโยงกันตามธรรมชาติ แต่เป็นผลของข้อตกลงของสังคม (social convention) และอาศัยการเรียนรู้ สัญลักษณ์กับการเผยแพร่ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ต้องควบคู่ไปด้วยกัน เพื่อให้หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาจะได้แพร่ไปโดยง่ายดังที่พระพุทธเจ้าถือหลักว่า มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ มนุษย์สามารถที่จะรู้ตามได้ ถ้าได้ฝึกตามหลักการของสิ่งที่แสดงและมองเห็น

จะเห็นว่าผู้นับถือศาสนาพุทธส่วนหนึ่งได้ปฏิบัติและเดินตามรอยพระพุทธเจ้าโดยใช้สัญลักษณ์ทางศาสนา และได้ถือเอาพระองค์เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดของมนุษย์ตามที่พระองค์ทรงแสดงไว้

ตามสัญลักษณ์ในทางศาสนา เราสามารถแบ่งประเภทของอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์ได้ดังนี้

1. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความความเชื่อ รูปแบบสัญลักษณ์จะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

2. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี รูปแบบสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

จะเห็นได้ว่าการใช้สัญลักษณ์ และการออกแบบตราสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาค่อนข้างเป็นนามธรรม มีเรื่องราวความเป็นมาและความหมายเพื่อให้เข้ากับสัญลักษณ์นั้นๆ ตามยุคและสมัย มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ เข้ามาเกี่ยวข้องในการสร้างความหมายให้สัญลักษณ์ร่วมด้วย และในทางศาสนาก็สามารถแยกประเภทของสัญลักษณ์ได้ดังนี้

ประเภทของสัญลักษณ์ในศาสนา

สัญลักษณ์ทางศาสนาที่เป็นรูปธรรมมีหลายประเภท แล้วแต่ว่าสัญลักษณ์นั้น จะนำมาใช้แทนองค์ประกอบชนิดใดของศาสนา สามารถจัดประเภทได้ 3 อย่าง คือ

1. ประติมากรรม คืองานศิลปะที่แสดงออกทางรูปทรง ได้แก่ รูปปั้น รูปหล่อและแกะสลัก ไม่ว่าจะทำด้วยไม้หรือปูน ดิน โลหะ เทียน งาช้าง ก็ได้ งานประติมากรรมนิยมสร้างพระพุทธรูปจากวัสดุหลายชนิดดังกล่าวแต่ก็มีการใช้วัสดุอื่นเพิ่มเติมขึ้น เช่น ทองคำ นาก ไม้ หินสีต่างๆ การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นิยมสลักจากศิลาแลง หรืออิฐ ถือปูน

โดยทั่วไปแล้วพระพุทธรูปที่สร้างด้วยวัสดุประเภทต่างๆ มักมีการลงรักปิดทองด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นพระพุทธรูปจึงมีสีทองทั้งองค์(ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554 : 29)

2. สถาปัตยกรรม หมายถึง อาคาร สิ่งปลูกสร้างต่างๆ อันเกิดจากจินตนาการและการสร้างสรรค์

3. จิตรกรรม หมายถึงงานศิลปะประเภททัศนศิลป์ เช่นการวาดรูป การเขียนภาพพระบา(พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, 2550: 147) การเขียนงานจิตรกรรมลงฝาผนังพระอุโบสถ พระวิหารและอื่นๆ ส่วนใหญ่เป็นการเขียนลงบนผนังปูน ได้พบหลักฐานบางแห่งปรากฏว่ามีการเขียนบนผนังที่เป็นไม้หรือเขียนลงบนผ้าแล้วนำไปประดับที่ผนังอาคารก็มี แต่แหล่งหลักฐานอยู่น้อยมาก นอกจากนี้ก็มีงานเขียนหนึ่งที่เรียกว่า “พระบฏ” คือการเขียนรูปพระพุทธเจ้าลงบนผ้า แล้วนำไปแขวนเพื่อบูชา งานจิตรกรรมส่วนใหญ่เป็นภาพเล่าเรื่องทางพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธประวัติ ชาดก และสามารถแสดงเรื่องราวได้มากกว่างานประติมากรรม

จะเห็นว่าในศาสนาพุทธนั้นมีประเภทของสัญลักษณ์อยู่หลายแบบการสร้างสัญลักษณ์ในพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่นๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและแฝงไปด้วยความตั้งใจและ ความศรัทธาอันแรงกล้าของผู้สร้างและผู้ร่วมสร้าง เพราะต้องการให้งานของตนถูกต้องตามลักษณะนิยม พร้อมทั้งต้องอาศัยถึงความรู้สึกที่ติงามของผู้กราบไหว้บูชาพระพุทธรูปด้วย เช่นนั้นอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจด้วย ดังที่ ก้อมบริชและกูดแมน นักทฤษฎีการเลียนแบบสมัยใหม่มีทัศนะตรงกันว่า ศิลปะคือสัญลักษณ์หรือภาษาประเภทหนึ่ง ซึ่งหมายถึง การทำสิ่งหนึ่งขึ้นมาใหม่ให้เป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของอีกสิ่งหนึ่งซึ่งทั้งสองสิ่งอาจจะเหมือนกันหรือไม่เหมือนกันก็ได้ ทั้งสองท่านนี้ได้เรียกชื่อทฤษฎีนี้ว่า “ทฤษฎีสัญลักษณ์”(จรรยา โกมุทร์ตานนท์. 2540 : 27 อ้างในญาณภัทร ยอดแก้ว. 2552)

สัญลักษณ์ของพุทธศาสนา

นอกจากสัญลักษณ์ในทางพุทธศาสนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างสัญลักษณ์สำคัญๆ ในพุทธศาสนาที่แผ่ไปหลายประเทศในโลก บางประเทศก็อาจมีการสร้างสัญลักษณ์แตกต่างกันบ้างแต่ส่วนมากก็มักจะมีสัญลักษณ์ที่คล้ายกันเช่น

ชาวพุทธศรีลังกา ถือธงฉัพพัณณรังสี เป็นสัญลักษณ์ โดยถือว่าสี 6 สี เป็นรัศมีที่พุ่งออกมาจากพระเศียรของพระพุทธเจ้าคือ

1. สีเขียวเหมือนดอกอัญชัน(นิละ)
2. สีเหลืองเหมือนทรดาลทอง(ปีตะ)
3. สีแดงเหมือนตะวันอ่อน(โรหิตะ)
4. สีขาวเหมือนสีเงินยวง(โอทาตะ)
5. สีแดงเหมือนหงอนไก่(มัญเชฏฐะ)
6. สีล้อมพรายเหมือนแก้วผลึก(ประกัสสร)คือสีทั้ง5รวมกัน

ชาวพุทธในประเทศอื่นๆ ใช้ ธรรมจักร เป็นสัญลักษณ์ และการสร้างธรรมจักรจะจัดให้มีองค์ประกอบ 3 ส่วนและให้แต่ละส่วนมีความหมายตามปรัชญาธรรม ดังนี้

1. กงล้อ เป็นวงอยู่รอบนอกที่หมุนเวียนหรือกระทบกระทั่งสิ่งภายนอกใช้ แทนความหมายในอริยสังข์ข้อ 1 คือทุกข์ และข้อ 2 คือ สมุทัย

2. กำหรือซี่ เป็นส่วนยึดกรงล้อระหว่างกงกับดุม ปกติทำให้มี 8 ซี่ ใช้แทน อริยสังข์ข้อที่ 4 นั่นคือมรรค 8 ที่ประเทศอินเดีย ธรรมจักรในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้อุปถัมภ์ พระพุทธศาสนา ในพุทธศตวรรษที่ 3 สร้างให้มี กำหรือซี่ มากกว่า 8 ซี่ประมาณได้ 30 ซี่ และแทนปรัชญาได้ดังนี้

- ถ้ากำหรือซี่มี 12 ซี่จะหมายถึง ปัจจยาการหรือ ปฏิจจสมุปบาท
- ถ้ามีซี่ 24 ซี่หมายถึง ปัจจยาการทั้งด้านเกิด 12 และด้านดับ 12
- ถ้ามีซี่ 31 ซี่ หมายถึงภุมิ 31 (กามภุมิ 11 รูปภุมิ 16 และอรุภุมิ 4)

3. ดุม เป็นส่วนกลางที่สงบนิ่ง ใช้แทนอริยสังข์ข้อที่ 3 นิโรธหรือนิพพาน นอกจากที่กล่าวมาแล้วก็ยังมีบางท่าน ได้แบ่งสัญลักษณ์ของพุทธศาสนาออกเป็น 2 ประเภท

1. สัญลักษณ์โดยตรง คือ พระพุทธรูป
2. สัญลักษณ์โดยอ้อม มีพระพุทธรูป, ธรรมจักร, ไบโโพธิ์, ธงฉัพพัณณรังสี

สรุปได้ว่าสัญลักษณ์ในพุทธศาสนามีอยู่หลากหลายแบบแบ่งตามภูมิภาคต่าง ๆ ก็มีหลากหลาย สัญลักษณ์ของศาสนาเหล่านี้เป็นตัวแทนหลักของหลักธรรมและคำสอน ของผู้คนหมู่มากจึงอาจกล่าวได้ว่า สัญลักษณ์ในศาสนาคือกฎเกณฑ์ ที่ผูกมัดให้เราประพฤติปฏิบัติ อันเป็นการแสดงออกถึงวิถีชีวิตที่เสมือนเป็นหน้าที่ของผู้ศรัทธาอย่างแท้จริง

ข. ปรัชญาในพระพุทธรูป

จากที่กล่าวมาข้างต้นสัญลักษณ์ในทาง พุทธศาสนามีอยู่หลายแบบไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม ทั้งหมดนี้เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงเรื่องราวในครั้งที่ต้องศรัทธาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศหลักธรรมคำสอน รวมไปถึงการบำเพ็ญเพียรภาวนาอย่างหนัก ที่เป็นต้นแบบของการใช้ชีวิตให้ถูกต้องของการเป็นมนุษย์อีกด้วย พระพุทธรูปจึงกลายเป็นเครื่องมือตัวอย่างในการทำให้จิตใจของผู้พบเห็นสงบและเกิดอาการสำรวม เพราะสิ่งที่ถูกสร้างมาให้เราได้เห็นนั้นพื้นหลังถูกสร้างเพราะ ความดีงาม และหลักปรัชญาที่สูงค่า รวมถึงอยู่บนพื้นฐานของความดีตามหลักของพุทธศาสนาอีกด้วย ผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง หลักปรัชญาในศาสนาที่จำเป็นต่อพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่และตามแบบของผู้วิจัยเองดังนี้

หน้าที่ของหลักปรัชญาในศาสนา

พระพุทธรูปเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งรองลงมาจากหลักธรรมคำสอนของศาสนา เพราะพระพุทธรูปเกิดมาเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจของมนุษย์และทำหน้าที่ควบคู่กัน ไปให้กับหลักคำสอนในศาสนา 3 อย่างคือ

1. พระพุทธรูปศาสนาให้การสนับสนุน (Support) และส่งเสริมให้มนุษย์สร้าง ความดี และตั้งมั่นดำรงอยู่ในหลักแห่งความดี คือศีลธรรมและจริยธรรม เพราะมนุษย์ถูก ปลุกฝังให้เชื่อในเรื่องบาป บุญคุณโทษ และยึดหลักปรัชญาของศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน หากมนุษย์ ทำผิดไปไม่ว่าจะเรื่องใด ไม่ว่าจะมิได้พบเห็นในการทำผิดบาป นั้นหรือไม่ มนุษย์ผู้นั้นต้องรู้และสัมผัสได้ถึงหลักศีลธรรมอันดีที่พระพุทธศาสนา พรา้สอน จะทำให้เกิดความรู้สึกผิดในใจอยู่แล้วทั้งสิ้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นรกในใจนั่นเอง

2. การปลอบประโลม (Consolation) เมื่อมนุษย์ประสบพบเจอกับความทุกข์ หรือแก้ไขปัญหาชีวิตไม่ได้หรือเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัย และผิดหวังในชีวิตคำสอนที่อยู่ ในรูปแบบสัญลักษณ์ของศาสนา (พระพุทธรูป)ก็จะช่วยทำหน้าที่สื่อถึงหลักธรรมคำสอนที่จะช่วยปลอบประโลมให้เกิดความสงบทางจิตใจผู้วิจัยจะยกตัวอย่างคำนิยามของศาสนาจากท่านพุทธทาส ภิกขุ มาว่าคำสั่งสอนของศาสนาก็เปรียบเหมือน “ โรงพยาบาลโลก ” (ประยงค์ แสนบุราณ, 2555 : 5)

3. พระพุทธรูปและคำสอนให้การประสานไมตรี (Reconciliation) ในกรณีที่มนุษย์เกิดความขัดแย้งกันขึ้น ศาสนาสามารถจะทำหน้าที่ เป็นตัวกลางประสานไมตรี สร้างความสามัคคี เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกันได้

จากข้างต้นกล่าวได้ว่า “ศาสนา” คือ ปรัชญาแห่งการดำรงชีวิต โดยผ่านความประพฤติที่ถูกต้อง ศาสนาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาแห่งการดำเนินชีวิตประจำวันที่สุดคดล่องกลมกลืน เหมาะสมกับคนทุกคนทุกเพศและทุกวันในสังคม เพื่อที่จะได้นำไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม และบรรลุถึงความสุขสูงสุด สรุปว่าสัญลักษณ์ในศาสนาเป็นเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึก ศรัทธา เชื่อมั่น เคารพ บูชา ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และคำสั่งสอนของพระศาสดา

ศาสนาเป็นสิ่งจำเป็น

มนุษย์กับศาสนาเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้มาตั้งแต่โบราณ เมื่อมนุษย์เริ่มมีความคิด แสดงว่ามนุษย์เริ่มมีปรัชญา (พิสิญฐ์ โคตรสุโพธิ์, 2550 : 6) ศาสนาจึงเป็นเรื่องศรัทธา หรือความเชื่อของมนุษย์ ในส่วนลึกของจิตใจ มนุษย์นั้นรู้ดีว่าตนเองมีความบกพร่อง ขาดแคลนอะไรอีกมาก และมีความต้องการสิ่งที่เป็นเบื้องต้นหลายอย่าง เมื่อขาดส่วนไหนก็จะพยายามแสวงหาส่วนนั้นมาเสริมเติมสิ่งที่เป็นการต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ แบ่งออกได้เป็น 4 อย่างคือ

1. ความต้องการทางกาย มนุษย์ต้องการอาหารเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย
2. ความต้องการทางสังคม มนุษย์ต้องการ เกียรติยศ ชื่อเสียง
3. ความต้องการทางสติปัญญา มนุษย์ต้องการความรู้เพื่อหลีกเลี่ยงความโง่ ความไม่รู้
4. ความต้องการทางจิตวิญญาณ เป็นความต้องการในส่วนลึกของจิตใจที่ศาสตร์หรือวิชาการต่างๆ ในทางโลกไม่สามารถตอบสนองได้ เมื่อทางโลกไม่สามารถเป็นที่พึ่งได้ แล้ว มนุษย์จึงต้องการศาสนา เป็นเพราะว่ามนุษย์ต้องการสิ่งต่อไปนี้อยู่ในศาสนา

- ปรัชญาชีวิต
- ความดี
- ความสุขขั้นสูงสุด
- ความสมบูรณ์
- ที่พึ่งอันประเสริฐ

สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาให้คำสอนและช่วยเหลือมนุษย์ได้หลายอย่างไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ศาสนาจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการที่จะช่วยขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ได้ และเป็นสิ่งที่ช่วยให้ช่วยให้มนุษย์มีที่พึ่งทางโลกได้อยู่เสมอ เพราะถ้าหากมนุษย์นำหลักปรัชญาข้างต้นมาใช้ก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนและ สังคมได้

4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปจากการศึกษาตามสัญลักษณ์ของพระพุทธรูป ในการตีความเชิงปรัชญา ได้ว่า การสร้างสัญลักษณ์พระพุทธรูปเป็นการถ่ายทอดความดีงามตามรูปแบบผ่านวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธรูปเป็นตัวแทนหลักที่อยู่คู่กับพระพุทธศาสนาและปรัชญามาอย่างช้านาน พระพุทธรูปไม่ได้ถูกสร้างให้เป็น รูปเคารพหรือประติมากรรมธรรมดาๆ เท่านั้น แต่ถูกสร้างจากความดีงามและมีแก่นแท้เบื้องหลังอยู่ นั่นคือ “คำสั่งสอน” จึงอาจพูดได้ว่า หลักธรรมและคำสั่งสอน ทำให้เกิดการสร้าง สัญลักษณ์ของพระพุทธรูปขึ้นและได้กลายมาเป็น บ่อเกิดแห่งศรัทธามากยิ่งขึ้น ภายหลังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงดับขันธ ประินพพานไป รูปสัญลักษณ์ จึงเป็นสิ่งที่มีความค่าสูงมากทางด้านจิตใจ และมนุษย์ก็ได้นำคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังสัญลักษณ์เหล่านั้น มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต เพราะมนุษย์มักพบเจอกับปัญหาต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคในชีวิตไม่เว้นแต่ละวัน

มนุษย์จึงใช้หลักปรัชญาในศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิต พระพุทธรูป จึงถูกแฝงไปด้วยการประเมินคุณค่าทั้งด้านจิตใจกับคนทุกระดับ กลายเป็นสัญลักษณ์ที่หลากหลายรูปแบบตามภูมิประเทศต่างๆ แต่ก็อยู่บนพื้นฐานของคำสอน จึงอาจกล่าวได้ว่าสัญลักษณ์ในศาสนา คือ กฎเกณฑ์ที่ผูกมัดให้มนุษย์ตั้งมั่น และประพฤติอยู่ในความดีงาม และถูกหลักของศีลธรรม พระพุทธรูปจึงเป็นเครื่องมือสำคัญรองลงมาจาก คำสอน

ในศาสนา เพราะคำสอนเป็นนามธรรมส่วนพระพุทธรูปเป็นวัตถุ มนุษย์จะเกิดการคิดหาเหตุผลให้กับตนเองได้ก็ต่อเมื่อเห็นวัตถุนั้นก่อน พระพุทธรูปจึงเป็นสิ่งที่ถูกแฝงไปด้วยหลักปรัชญาที่สูงค่า

ดังนั้นสรุปได้ว่า 1. พระพุทธรูปในศาสนา คือ เบื้องหลังของปรัชญาการใช้ชีวิต เพราะพุทธศาสนามุ่งให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคนสร้างแต่ความดี 2. พระพุทธศาสนาให้การปลอบประโลมใจเมื่อมนุษย์มีความทุกข์หรือแก้ไขปัญหาชีวิตของตนไม่ได้ เพราะศาสนาเปรียบเหมือนดัง “โรงพยาบาลโลก” 3. พระพุทธรูปและคำสอนสามารถทำให้เกิดไมตรีได้ในกรณีที่มนุษย์เกิดความขัดแย้งกันในสังคมขึ้นได้

5. เอกสารอ้างอิง

- กานต์ กาญจนพิมาย. (2553). **วิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปไม้อีสานเชิงปรัชญา**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น
คำแหง วิสุทธางกูร (บรรณาธิการ). (2553). **ปรัชญาวัฒนธรรม**. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์.
- จรรยา โกมฤทธิ์นันท์. (2540). **สุนทรียศาสตร์ : ปัญหาเบื้องต้นในปรัชญาศิลปะและความงาม**. มหาวิทยาลัย
รังสิต พิมพ์ครั้งที่ 2 อ่างในญาณภัทร ยอดแก้ว. (2552)
- ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์. (2529). **หยั่งลงสู่พระพุทธศาสนา**. พระนครศรีอยุธยา
ธนาภิต. (2540). **พระพุทธรูปปางต่างๆ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ปรีชา.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2555). **พระพุทธศาสนาเถรวาท**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แม่กษพรินติ้ง(สำนัก มรดกกล้า
พระญาณวโรดม (ประยูร สอนตงกูโร). (2543). **ศาสนาต่างๆ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย
ไพโรจน์ โสภ. (2557). **ศรัทธา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง เพียรพุทธศาสน์.
- พิสิษฐ์ โครตสุโพธิ์. (2550). **ศาสนาเบื้องต้น**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- มานิตย์ กันทะสัก. (2553). **วิจัยเรื่อง เติมเต็มพระพุทธรูปเติมเต็มจิตใจพุทธะ**. มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ศิริพงษ์ ศักดิ์สิทธิ์. (2554). **วิจัยเรื่อง คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ล้านนา**. มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์พิสิษฐ์เซ็นเตอร์

Human Resource Development by Tri-sikha Doctrine: Case of Thai Monks Working in Thai Temples, The Republic of India

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา
กรณีศึกษาพระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานในวัดไทย สาธารณรัฐอินเดีย

Khwanpracha Jansuphrom¹ and Sukanya Aim-Im-Tham^{2*}

¹ Graduate student, Public Administration, PhD. Program

² Associate Professor, Dr., Chair of Public Administration, PhD. Program

^{1,2} Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand

¹E-mail: kuan_a@hotmail.com, ²E-mail: sukaim@kku.ac.th

* Correspondent author

Abstract

This documentary research aims to focus on human resource development by Tri-sikha doctrine, case of Thai monks in The Republic of India. There are 5 temples namely; Wat Thai Bod Gaya, Wat Thai Kusinara Chalerm Raj, Wat Thai Nawarat Ratanaram, Wat Thai Siri Rachakrue and Wat Thai Saranat. The rationale of this study is that despite the mainstream of human resource development to achieve efficiency, effectiveness, productivity and learning skills for human, Buddhism focuses on the development of Thamma practice to reach the needs of the organization by good deeds, ethic, happiness; sound mentality, good citizenship and its ultimate goal as authenticate happiness. Human resource development thus needs to be encouraged in parallel with knowledge, skills and attitudes particularly the ethical attitude which comprises three components; abiding principle, concentration and wisdom. Representing Bali-Sanskrit term, Tri-sikha covers behavior, mind and the enlightenment where Thai temples in the Republic of India have had their monks practiced for years. It is with this preciousness that enhances the prosperous and sustainable Buddhism for centuries.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสารที่มุ่งศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีพระสงฆ์ในวัดไทยในสาธารณรัฐอินเดีย 5 แห่งคือ วัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยนาราชรัตนาราม วัดไทยสิริราชคฤห์ วัดไทยสารนาถ ด้วยเหตุผลว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก คือ การพัฒนาผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และผลผลิต และการพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาเพื่อผลงาน ซึ่งกระบวนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้นี้ แตกต่างจากหลักพระพุทธศาสนา ที่นอกจากข้างต้นแล้ว ยังสามารถพัฒนาไปถึงกระบวนการพัฒนาระดับโลกียธรรม และระดับโลกุตระธรรม จุดประสงค์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา คือมนุษย์ในองค์การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความจำเป็นขององค์กรได้ ด้วยสัมมาอาชีวะ มีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานอย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคม ประเทศชาติ และเพื่อพัฒนาไปสู่อุดมคติของหลักพุทธธรรม คือสุ่นิโรหรือนิพพานอันเป็นความสุขอันแท้จริง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงต้องทำพร้อมกันทั้งด้านความรู้ ทักษะ ทักษะคติ โดยเฉพาะทัศนคติด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ครอบคลุมพฤติกรรม จิตใจ และความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งวัดไทยในสาธารณรัฐอินเดียได้รับการยอมรับว่า เป็นองค์กรที่นำหลักธรรมนี้มาพัฒนาพระธรรมทูตให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน จนได้รับพลังศรัทธาทั้งจากภาครัฐ เอกชนและภาคประชาชนทั่วทุกสารทิศ ส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความยั่งยืนต่อไป

บทนำ

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งในปัจจุบันมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ และนำไปสู่การกินดีอยู่ดีของประชาชน เพราะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนำไปสู่การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ทำให้เกิดความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งในการศึกษา การทำงาน การติดต่อสื่อสารในยุคปัจจุบันคือยุคแห่งโลกไร้พรมแดน (Globalization) (อารักษ์ ทองธานี, 2531) โดยเฉพาะในระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขัน เอาไรต์เอาเปรียบต่างมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนสร้างความมั่งคั่งร่ำรวยให้กับตนเองและกลุ่มฉะนั้นถ้าหากใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีในทางที่ถูกต้องก็จะเป็นประโยชน์อย่างมหาศาล ในทางกลับกัน ถ้าใช้โดยขาดจิตสำนึกก็ก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคมอย่างมากเช่นเดียวกับพระธรรมปิฎก (2540) ได้แสดงทัศนะว่าผลของการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่น่าจะนำมนุษย์ไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น กลับเป็นการสวนกระแส มนุษย์ที่อยู่ในโลกกลับมีปัญหาขัดแย้งกัน แบ่งแยกกันเป็นกลุ่มเป็นพวก รบราฟุ้งกันเพื่อไขว่คว้าหาความสุข ซึ่งเป็นการสวนทางกับสภาพของโลกที่พยายามรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางเทคโนโลยีหรือทางวัตถุ เป็นยุคแห่งลัทธิแบ่งพวกแบ่งเผ่า (Tribalism) จนเป็นสภาพที่ก่อปัญหาและอาจเป็นทางตันของมนุษยชาติ ดังที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ในหนังสือธัมมิกสังคณินยมาว่า โลกในสภาพปัจจุบันดูเหมือนยิ่งมีความเจริญมากขึ้น ก็ยิ่งไม่มีสันติภาพ เพราะคำว่าเจริญมันหมายถึงมันมากเข้า มันมากขึ้น มันหรรษาขึ้นเท่านั้น แต่ไม่ได้หมายความว่า มันถูกต้องมากยิ่งขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2529)

ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ทำให้กระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีผลต่อการพฤติกรรมของคนไทยในปัจจุบันเป็นกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม การวัดค่าของคนจากวัตถุของสังคมไทยในปัจจุบันทำให้เกิดการวัดคุณค่าความดีงาม ความน่าเคารพสรรเสริญในสังคมจากความมั่งคั่ง ยึดติดอยู่กับค่านิยมทางวัตถุ ถือเป็นวิกฤติทางจิตใจ ที่ต้องเร่งแก้ไขด้วยการปลูกฝังค่านิยมใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับวัตถุหรือไม่เอาส่วนเกิน(พุทธทาสภิกขุ, 2529) และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชก็ทรงสอนให้ประชาชนมีชีวิตอยู่ด้วยความพอเพียง มีน้ำใจ รู้จักการเสียสละแบ่งปัน ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะครูโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม 4 จังหวัดภาคใต้ เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2519 ความว่า

“ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบ การหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ ผู้ที่จะสามารถประพฤติชอบ และหาเลี้ยงชีพชอบได้ด้วยนั้น ย่อมจะต้องมีทั้งวิชาความรู้ ทั้งหลักธรรมทางศาสนา เพราะสิ่งแรกเป็นปัจจัยสำหรับใช้กระทำการงาน สิ่งหลังเป็นปัจจัยสำหรับส่งเสริมความประพฤติและการปฏิบัติการทำงานให้ชอบ คือ ให้ถูกต้องและเป็นธรรม วิชาการกับหลักธรรมนี้มีประกอบกันในผู้ใด ผู้คนนั้นจะได้ประสบความสำเร็จในชีวิตโดยสมบูรณ์” (ณัฐหทัย ชลาชนะวัฒน์, 2546) ซึ่งรัฐบาลได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ 8 ถึงฉบับที่ 11 โดยยังคงยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกภาคส่วน ทุกระดับ ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” (ธีรพงษ์ มหาวิโร, 2555) จะเห็นได้ว่าทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญต่อการบริหารและการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นแผนพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งข้างต้นจึงเน้นที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) เพราะเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้าง และเปลี่ยนแปลงบุคลากรในด้านต่างๆที่จะนำไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาคนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ได้นำเอาวิทยาการสมัยใหม่มาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยอาศัยระบบทุนนิยมจากแนวคิดของสังคมตะวันตก ซึ่งเป็นการพัฒนาทางวัตถุที่เน้นบริโภคนิยม เมื่อนำมาปรับใช้กับสังคมไทยนั้นมีข้อจำกัดและความบกพร่องอยู่หลายด้าน เพราะไม่สอดคล้องกับบริบทหรือภูมิปัญญาของสังคมไทยที่มีความแตกต่าง มีความหลากหลาย (จรัสพิมพ์ วังเย็น, 2558) และที่สำคัญมองข้ามการพัฒนาทางด้านจิตใจ จนทำให้คุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นเหมือนเสาต้นใหญ่ที่แข็งแรงคอยค้ำจุนสังคมให้อยู่รอดปลอดภัยได้อย่างยั่งยืนถาวรได้ถูกกัดกร่อนกำลังจะหายไปจากสังคมไทย เนื่องจากการขาดคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น จนส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม และจะกลายไปเป็นปัญหาเรื้อรังของชาติบ้านเมืองที่ยากจะแก้ไข (การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม: ปัญหาที่ทำลายของครูไทย. พาภิญญา วงศ์เลขา จากหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ฉบับวันที่ 10 มิ.ย. 52) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญแข ประจันปัจฉิม เรื่องการยกระดับคุณธรรม จริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม: แนวทางและการปฏิบัติ ได้สรุปไว้ว่า ที่มาหลักของปัญหาจริยธรรมของสังคมไทย ได้แก่ ปัญหาการขาดการ ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่บุคคลจนถึงระดับจิตสำนึก (Conscience) ดังนั้น การยกระดับคุณธรรม จริยธรรม จึงได้แก่การปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่บุคคลจนถึงระดับจิตสำนึก

เมื่อก้าวถึงหลักศาสนาพุทธ ก็ต้องย้อนกลับไปในอดีตที่ผ่านมา ว่าสถาบันที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือวัด เพราะวัดเป็นสถานที่เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาพุทธ เป็นที่รวมจิตใจของคนไทยและยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในสมัยก่อน เพราะยุคนั้นยังไม่มีโรงเรียนในระบบของกระทรวงศึกษาเช่นในปัจจุบันจึงได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอน นอกจากนี้วัดยังเป็นที่ชุมนุมของผู้คนเพื่อเป็นที่ประชุมหรือเพื่อเป็นที่ชำระจิตใจ นับได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของคน วัดจึงถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะวัดเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (ธรรมรัตน์ แววศรี, 2555)

สำหรับวัดไทยในสาธารณรัฐอินเดีย ถือได้ว่าเป็นองค์กรที่สามารถใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่ง โดยได้เริ่มสร้างขึ้นในคราวที่อินเดียฉลองครบรอบ 25 พุทธศตวรรษ หรือ 2,500 ปี พระพุทธศาสนา ซึ่งรัฐบาลอินเดียได้เชิญประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเข้าไปสร้างวัดในอินเดีย ได้แก่ ญี่ปุ่น จีน กัมพูชา พม่า ลาว ศรีลังกา ธิเบตและไทย (พระครูปลัดสุวัฒนศัพท์คุณ, 2542) ปัจจุบันมีวัดไทยที่ตั้งอยู่ในสาธารณรัฐอินเดีย จำนวน 25 วัด เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีผลงานหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการเทศน์ การสอนการจัดพิมพ์หนังสือเผยแผ่ธรรมะ และการสร้างสาธารณประโยชน์แก่ประเทศอินเดียอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน มีนำหลักพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการพัฒนาคนทุกระดับ มีการสอนพุทธธรรมในรถแสวงบุญเป็นศาลาฟังธรรม ปรับรถเป็นพระอุโบสถสำหรับไหว้พระสวดมนต์ ยกกระดับวัดไทยเป็นโชว์รูมแสดงผลงานของชาวพุทธไทยให้ปรากฏในสายตานานาชาติที่สังเวชนียสถานอย่างได้ผล ใช้เส้นทางศาสนาพัฒนาจิตใจผู้คน ทั้งเอกราช ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ครู และนักเรียน จัดไปบวชพระ บวชชี (พระมหา

ปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรม), 2548) รวมถึงมีการพัฒนาพระธรรมทูตซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เช่น หลักสูตรพระธรรมทูตสังยุต เป็นต้น

การศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขากรณีวัดไทยในสาธารณรัฐอินเดีย จะทำให้ได้องค์ความรู้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยใช้หลักไตรสิกขา ในบริบทที่มีความแตกต่าง และยังจะเป็นการแก้ไขปัญหาในยุคที่จริยธรรม คุณธรรมและศีลธรรมตกต่ำลง เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์กรและประเทศชาติที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

คำถามการวิจัย

1. แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไร
2. การประยุกต์ใช้แนวคิดใหม่ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์บนฐานคิดของคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้านนิยาม ความหมาย ปรัชญา องค์ประกอบ กระบวนการพัฒนา
2. ศึกษาตัวแบบแนวคิด (conceptual model) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักไตรสิกขาและนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ สังเคราะห์

วิธีการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัยจะกำหนดจากลักษณะของเรื่องที่จะทำการศึกษา คำถามในการวิจัย และวัตถุประสงค์การศึกษา ซึ่งจะกำหนดรูปแบบการวิจัย (สุจิตรา บุญรัตพันธุ์, 2535, หน้า 328-340) เป็นการวิจัยเชิงบุกเบิก (exploratory research) ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร เพื่อแสวงหาตัวแบบแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาคทฤษฎี ทั้งนี้โดยใช้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักซึ่งเป็นแนวทางของตะวันตกเป็นตัวตั้ง แล้วนำแนวคิดของพระพุทธศาสนามาท้าทายแนวคิดตะวันตก เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้แบบนิรนัย (deductive method) ใช้เทคนิคการสังเคราะห์แบบ Argumentation (Swanson, 1996b)

ลักษณะข้อมูลและวิธีการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยหนังสือ เอกสาร รายงาน การวิจัย รายงานการประชุม รายงานประจำปี บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ ข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ สถานที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ ห้องสมุดของสถาบันการศึกษาต่างๆ ร้านหนังสือ จากหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารจะเริ่มต้นด้วยการประมวลข้อมูล จัดกลุ่มแล้วจึงวิเคราะห์ข้อมูล โดเน้นประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดหรือสาระสำคัญระเบียบวิธีวิจัย และผลการวิจัย ในการเขียนจะใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) จากการบูรณาการองค์ความรู้เข้าด้วยกัน ระหว่างหลักไตรสิกขาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลัก ให้เป็นแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา สำหรับแนวทางในการนำเสนอผลการวิจัย จะเริ่มต้นด้วยแนวคิดหลัก

ภาพรวม และสาระสำคัญ และคำอธิบายขยายความด้วยการวิจัยเอกสารมีจุดมุ่งหมายในการแสวงหาตัวแบบ แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในภาคทฤษฎี ตัวแบบแนวคิดที่ได้จะนำมาเป็นกรอบในการ วิเคราะห์กรณีตัวอย่างที่นำมาศึกษาจึงต้องมีแนวความคิดตามข้อค้นพบจากการวิจัยเอกสาร ผลการวิจัยกรณีศึกษา จึงเป็นข้อค้นพบจากกรณีตัวอย่างที่มีการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาตามกรอบการวิจัย ทั้งยังเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้วย ดังนั้นจึงมั่นใจได้ว่ากรณีที่นำมาศึกษามีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในขณะเดียวกันก็จะให้ ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เป็นการปฏิบัติจริง จึงสามารถตอบแนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาในทาง ปฏิบัติว่าทำอย่างไร ประเด็นที่จะกล่าวถึงในการวิจัยประกอบด้วย หลักเกณฑ์ในการเลือกกรณีที่จะนำมาศึกษา เทคนิคที่ใช้ในการรวบรวม การวิเคราะห์ข้อมูล และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านเนื้อหาคือแนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ในวัดไทยในสาธารณรัฐอินเดีย ด้าน พื้นที่ประกอบด้วย วัดไทยพุทธคยา วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยนาราชรัตนาราม วัดไทยสิริราชคฤห์ วัด ไทยสารนาถ ระหว่าง ปี 2558 – 2559

หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์

วัดไทยในสาธารณรัฐอินเดีย 5 แห่ง เนื่องจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกิจกรรมขององค์การ กล่าวคือ องค์การเป็นบริบทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงนำองค์การมาเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ เนื่องจากมีขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อนำผลการศึกษาไปพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้สำหรับ องค์การอื่นๆที่มีเงื่อนไขแวดล้อมลักษณะเดียวกัน

ผลการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าเป้าหมายในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในกระแสหลัก มีอยู่ 2 ประการคือเพื่อการพัฒนาผลงาน (performance) ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ผลผลิตของบุคคลและองค์การ และเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ (learning) เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของ จริยธรรม ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการพัฒนา 2 แบบคือ กระบวนการพัฒนาเพื่อผลงาน (performance paradigm) และกระบวนการพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งมีความแตกต่างจากการพัฒนาคนหรือการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา ที่นอกจากประกอบด้วย 2 กระบวนการข้างต้นแล้ว ยังสามารถพัฒนาไป ถึงอีก 2 กระบวนการ คือกระบวนการพัฒนาในระดับโลกียธรรม และกระบวนการพัฒนาใน ระดับโลกุตระธรรม สรุปได้ว่าเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา มี 3 ประการ คือ 1) พัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ในองค์การให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความจำเป็นขององค์การได้ มีความสามารถ ในการประกอบสัมมาอาชีวะ 2) นอกจากพัฒนาให้เป็นคนเก่งมีความสามารถแล้วยังต้องศีลธรรม จริยธรรม ทำงาน ได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ และ 3) พัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลัก

พุทธธรรม คือสภาวะดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกอย่างสิ้นเชิง (ผาน ตรรกวิจารณ์, 2551) ดังนั้นการพัฒนาให้มนุษย์เป็นผู้ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ ในฐานะของคนธรรมดาทั่วไป หรือมนุษย์ในฐานะทรัพยากรขององค์กร จึงกล่าวได้ว่าหลักพุทธธรรมเป็นเสมือนตัว ช่วยส่งเสริมทัศนคติและทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นไปอย่างยั่งยืน และก่อให้เกิดสำนักความรับผิดชอบต่อ สังคมอย่างยั่งยืนด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้ที่ประเสริฐหรือสมบูรณ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาไปพร้อมกันทั้ง ในด้านความรู้ ทักษะ ทัศนคติ โดยเฉพาะทัศนคติด้านคุณธรรม จริยธรรมซึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ เหมาะสมสำหรับการพัฒนาคนหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาด้านกาย พฤติกรรม การ พัฒนาด้านจิตใจ และการพัฒนาด้านความรู้แจ้งเห็นจริง ก็คือหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และ ปัญญา วัดจึงเป็นสถานที่หรือองค์กรที่สามารถใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ในกรณี วัดไทยในสาธารณรัฐอินเดียทั้ง 5 แห่งได้ใช้หลักธรรมะข้อนี้ในการพัฒนามนุษย์ที่พิสูจน์ความสำเร็จได้เป็นอย่างดี

สรุป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยใช้หลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาคนให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย และจิตใจนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาองค์กรและสังคมประเทศชาติ โดยเฉพาะวัดไทยใน สาธารณรัฐอินเดียมีผลงานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่โดดเด่นด้วยการนำหลักพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการ พัฒนาคณะทุกระดับรวมถึงพัฒนาพระธรรมทูตให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เช่น จัด หลักสูตรพระธรรมทูตสัญจรที่มีประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นการใช้หลักไตรสิกขาในการ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เกิดมรรคผลดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

- ไกรยุทธ อีรียาคีนันท์. **แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. สถาบันไทยคดีศึกษาและฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ. 2531.
- งามพิศ สัตย์สงวน. **การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา**. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ. 2547.
- บุญคง หันจางสิทธิ. **เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรมนุษย์ : ประชากร แรงงาน การศึกษา ฝึกอบรม ศาสนธรรม จริยธรรม สุขภาพ อนามัยสิ่งแวดล้อม**. สำนักพิมพ์ โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์. กรุงเทพฯ. 2540.
- ธีรพงษ์ มหาวิโร, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555–2559)**. สำนักพิมพ์ เดอะบุคส์. 2555.
- พุทธทาสภิกขุ. **ธัมมิกสังคณนิยาม**. มูลนิธิโกมลคีมทอง. กรุงเทพมหานคร. 2529.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**. กองทุนวุดฒิธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม. กรุงเทพมหานคร. 2544.
- . **ไอ ที ภายใต้วัฒนธรรมแห่งปัญญา (ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)** พิมพ์ครั้งที่ 7 สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร. 2540 หน้า 3-5.
- พระครูปลัดสุวัฒนสัตถาคณ (วีรยุทธ วีรยุทธโธ), **งานฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในแดนพุทธภูมิ, อนุสรณ์สมโภชวัดไทยกุสินารามมหาวิหาร 20–22 กุมภาพันธ์ 2542**, หน้า 7).
- วัชรวิ ทรงประทุม. **มิติใหม่ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2549 หน้า 43-47.
- อภิชัย พันธเสน. **พุทธเศรษฐศาสตร์**. สำนักพิมพ์อัมรินทร์. กรุงเทพมหานคร. 2544 หน้า 744)
- อารักษ์ ทองธานี. **ศาสนาวัฒนธรรม กับความมั่นคงของชาติ**. บริษัทจรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด. กรุงเทพมหานคร. 2531 หน้า 94.
- อุทัย หิรัญโต. **หลักการบริหารงานบุคคล**. ไทยวัฒนาพานิช. กรุงเทพมหานคร. 2537 หน้า 17).

วิทยานิพนธ์

ฉาน ตรรกวิจารณ์. แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ. ดุษฎีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2551.

ณัฐหทัย ชลายนะวัฒน์. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม : กรณีศึกษา บริษัท 505 โภคภัณฑ์ จำกัด. วิทยานิพนธ์หลักสูตรพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2546.

พระศักดิ์ดา วิสุทธิญาณโณ. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2550.

พระมหาปราโมทย์ มหาวิริโย (ปีกรรม). การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชรัตนรังษี (วีรยุทธ์ วีรยุทธ์โธ)ในฐานะพระธรรมทูตไทยประจำประเทศอินเดีย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2548.

เว็บไซต์

จรัสพิมพ์ วังเย็น. แนวคิดหลังสมัยใหม่ : การย้อนสู่โลกแห่งภูมิปัญญา. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2558 จาก www.tci-thaijo.org/index.php/jica/article/viewFile/2488/1938
ประเวศ วะสี. 2549. ยุทธศาสตร์พระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2558, จาก www.prawase.com/books/23.pdf.)